

Tidsskrift Troens ord

FOR BIBEL OG BEKJENNELSE

Innhold

Ledere	2
<i>Boe Johannes Hermansen</i>	
Trenger vi liturgi?	3
<i>Gunnar Innerdal</i>	
Gudstjeneste og menneskesyn	5
<i>Dag Øyvind Østereng</i>	
Frikirkens gudstjenesteliv	7
<i>Helge Utaker</i>	
Liturgi i Delk	8
<i>Ulf Asp</i>	
Liturgiarbeidet i Messiaskirken	9
<i>Alf Danbolt</i>	
Salmer og lovsangens plass	10
<i>Tove Rustan Skaar</i>	
Liturgi som stedegengjøring	12
<i>Knut Alfsvåg</i>	
Nattverdliturgi	14
<i>Ingebrigt Austnes</i>	
Dramaturgi og teologi	16
<i>Ole Fredrik Kullerud</i>	
Bokanmeldelse	22
<i>Boe Johannes Hermansen</i>	
Annonser og notiser	23
Sommerstevneprogram og medlemslipp	24

TEMA: LITURGI

For Bibel og bekjennelse

(FBB) Stiftet 1919

Hjemmeside: www.fbb.no

FBBs gironummer: 3000.17.08119

Sekretariat: Boe Johannes Hermansen

Hovland, 1640 Råde.

Tlf. 69 28 52 26 / 996 12 822

E-mail: boe.johannes.hermansen@c2i.net

Formann: Thor Henrik With, Ingemann

Torps v.13, 7040 Trondheim.

Tlf. 73 50 98 20 / 911 72 188

E-mail: thorwith@online.no

Nestformann: Ulf Asp, Åleveien 3,

3122 Tønsberg. Tlf. 33 34 77 86 / 916 70 827.

E-mail: ulf.asp@delk.no

Øvrige sentralstyremedlemmer

Olav Myklebust, Oslo,

Gunnar Innerdal, Bergen,

Ellen Karine Odland, Bergen,

Jan Bygstad, Bergen.

Varamedlemmer:

Torleiv Haus, Bryne og Torkild Masvie, Oslo.

FBBs lokallag/kontaktpersoner

FBB-Bjergvin v/Gunnar Johnstad

FBB-Agder v/Sigurd A. Svendsen

FBB-Østfold v/Boe Johannes Hermansen

FBB-Tunsberg v/Terje A. Bestul

FBB-Sunnmøre v/Arne Ørstavik

FBB-Romsdal og Nordmøre v/Erling Neerland

FBB-Nidaros v/Torgeir Agøy

FBB-Helgeland v/Raymond Lillevik

FBB-Nord-Hålogaland v/Gunnar Ødegårdstuen.

FBB-stud Bjergvin v/Inge Andersland

TROENS ORD

Redaktør: Boe Johannes Hermansen

Redaksjonelle medarbeidere:

Gunnar Innerdal og Alf Danbolt

Redaksjonskomité:

Knut Alfsvåg, Ingvar Hageberg, Odd Sverre Hove,

Ole Fredrik Kullerud og Katrine Masvie.

FBBs sentralstyre og redaksjonen stiller seg ikke bak

alle enkeltformuleringer i magasinet artikler.

De ulike forfatterne står selv ansvarlige for

synspunktene i sine bidrag.

Forsideillustrasjon: Rolf Jansson

Opplag: 2500

Trykk: Nr.1 Arktrykk AS, Mysen

Grafisk utforming: Helge Kjøberg

ledere

Ved en korsvei

AV BOE JOHANNES HERMANSEN

REDAKTØR

Regjeringen har lagt fram et forslag om en såkalt kjønnsnøytral ekteskapslov.

Det betyr at Norge står ved en skjebnesvanger korsvei. Dersom enkjønnet samliv ved lov blir likestilt med ekteskapet mellom mann og kvinne, innebærer det en kultur-revolusjon av historiske dimensjoner. Da vil en innføre en forståelse av ekteskapet som gjør det til noe fundamentalt annet enn det hittil har vært.

Å kalle både enkjønnet og tokjønnet samliv for «ekteskap» og å regulere dem i samme lov, er en manipulering med realitetene som verken norske barn, voksne eller samfunnet er tjent med.

Dessuten: Å fjerne kjønnsbestemmelsen i ekteskapsloven kan gjøre det vanskelig å nekte andre samlivsformer å bli sidestilt

med ekteskapet. Hvilken er den neste press-gruppe som vil vinne fram?

Det å gjøre motstand mot lovforslaget bunner ikke i diskriminering, intoleranse eller kamp mot likeverd. Menneskeverdet er uavhengig av seksuell orientering.

Å sidestille heterofilt ekteskap med andre samlivsformer er i strid med grunnleggende etiske prinsipper i Bibelen. Ekteskapet er Guds gode ordning for samlivet mellom mann og kvinne, og er en samfunnsbærende institusjon som alle sivilisasjoner er avhengig av.

La oss derfor - så langt det står til oss - kjempe mot lovforslaget, gjennom bønn, skrift og tale.

Til sist: Hvis loven likevel skulle bli vedtatt, blir det vår oppgave å ikke bøye oss for den, men fortsatt å undervise og forkynne i samsvar med Guds ord - og om nødvendig lide for sannheten. ■

Staten, kirken og demokratiet

Den enigheten som kom i stand mellom samtlige sju partier på Stortinget om nyordningen av statskirkesystemet, er historisk. Det var vel få som trodde det var mulig å få til et kompromiss mellom så mange spridende standpunkter. Det viktigste resultatet fra vårt synspunkt er prinsippet om at kirken selv - i trosfrihetens navn - skal få utnevne sine ledere. Samtidig skal § 2 i Grunnloven fortsatt inneholde en kristen forankring, selv om den er noe mer utydelig enn den som nå gjelder.

Vel og merke vil endringene skje under forutsetning av at kirken vedtar en demokratireform og at effekten av denne evalueres positivt av politikerne ved neste korsvei. Det sies at kirkens organer må få "en sterkere demokratisk legitimitet".

Spørsmålene som reiser seg i denne sammenheng er flere: Hva skal dette demokratiet bygge på når det gjelder læreforpliktelse? Hva med de som skal velge og de som velges? Hvem skal ha myndighet i kirken?

En kirke er noe annet enn en demokratisk

forening, selv om politikere fortsatt ser ut til å oppfatte den som det. Kirken er - som kjent - mennesker samlet til gudstjeneste, hvor evangeliet læres rent og sakramentene forvaltes rett. Hvorfor har ikke kirkens ledere og organer stilt de nødvendige kritiske spørsmål og satt foten ned i forhold til en slik forståelse?

Da ville selvsagt ikke politikerne gå inn for å løse båndene til staten.

Så langt vi kan bedømme, vil liberaliseringen av Den norske kirke fortsette med uforminsket styrke. Grunnen er at det ikke er villighet til å sette Skrift og bekjennelse først - som forpliktelse. ■

Boe Johannes Hermansen, (f. 1953), opprinnelig fra Rygge, har vært FBBs ansatte sekretær siden 1978. Han er teolog av utdanning, og arbeider som misjonskonsulent og frilansjournalist. Bosatt i Råde.

Trenger vi liturgi?

Vi trenger en fast og gjennomarbeidet ordning for gudstjenesten. Den hjelper troen til å fatte bredden og lengden, høyden og dybden i Kristi mysterium, sammen med alle de hellige. Men ingen liturgi eller gudstjenesteform kan opphøyes til den eneste rette og nødvendige.

AV GUNNAR INNERDAL

Liturgi i bekjennelsen

I det lutherske bekjennelsesskriftet *Confessio Augustana* (CA) artikkel 7 heter det: «[men] det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker.» Det CA mener er nødvendig, er at man alle steder er enige om «evangeliets lære» og «forvaltningen av sakramentene». I CA 15 heter det at «man bør holde på de skikker som man kan holde på uten synd, og som tjener til ro og god orden i kirken, som f.eks. visse helligdager, fester og liknende.» Luthersk tradisjon har derfor alltid hatt et både/og-forhold til liturgispørsmål: det er ikke nødvendig til frelse, men nyttig, rett brukt og forstått, å ha et rett og godt, ordnet guds-

tjenesteliv. Rammen om hvilke liturgier og kirkelige praksiser som kan godtas, er altså at de ikke skal føre til synd eller en falsk forvaltning av evangeliet og sakramentene. Dette fikk konsekvenser, noe CA 22-28 og reformatorenes oppgjør med det katolske messeofferet er tydelige vitnesbyrd om.

Liturgi i Skriften

Dette er ikke tilfeldige påstander, men synspunkter som er velbegrunnet både i Skriften og kirkens tradisjon. Når Paulus diskuterer gudstjenestespørsmål («når dere kommer sammen») i 1. Korinterbrev, er et av hans premisser at «Gud vil ikke uorden, men fred» (1 Kor 14,33). Det gammeltestamentlige gudstjenesteliv var også nøye forordnet, både gjennom Moselovens forordninger for høytidene, og ved de reformer som ble

gjennomført av David og senere ledere (jf. 1 Krøn 16 m.fl.). Siden Jesus gikk i synagogen «slik han pleide» (Luk 4,16), er det også rett og godt at den kristne gudstjenestetradisjonen ligger i forlengelsen av den jødiske synagogens. Og apostlene fortsatte et ordnet bønne- og gudstjenesteliv, idet de tok vare på «brødsbrytelsen og bønnene», nemlig nattverden og den jødisk-bibelske bønnetradisjonen (Apg 2,42). Helt fra starten av samlet de kristne seg den første dag i uken (Apg 20,7) for å feire nattverden, lovprise Gud og høre hans ord. Også hos tidlige kirkefedre som skriftet *Didache* (kap 9; 10; 14), Justin Martyr og andre finner vi tydelige nedslag av dette.

Det som så langt er sagt viser allerede hvor unyansert påstanden «det står ikke noe om liturgi i Bibelen» egentlig er. Rett nok står

det ikke så veldig mye helt konkret om hvordan den nytestamentlige menighet skal feire sin gudstjeneste, ut over instruksjoner for hvordan vi skal feire nattverden og at vi skal gjøre det «ofte» (1 Kor 11,25), samt at vi skal be (1 Tim 2,1ff) og lese i Skriften med tilhørende forkynnelse (1 Tim 4,13). Men det står en hel del om hvordan gudstjenestefeiringen foregår i himmelen, særlig i Johannes Åpenbaring, der vi får beskrevet hvordan de forskjellige gruppene i himmelen i majestetisk orden lovpriser Gud rundt hans trone, med Lammet i sentrum for tilbedelsen (se Åp 4-5; 7,9-17; 11,15-19; 15,1-4; 19,1-10). Fra disse tekstene henter den klassiske messen mye av sitt innhold: De hebraisk-gammeltestamentlige utropene halleluja («lovpris Herren») og amen («det står fast/la det stå fast») og det trefoldige «Hellig»-ropet som brukes i nattverdliturgien (*Sanctus*), som også Jesaja fikk høre da han så Gud i sitt tempel (Jes 6). Bønnen til Guds lam om miskunn i *Agnus Dei* er også en veldig enkel slutning som kombinerer Joh 1,29 med fokuset på Lammet fra Åpenbaringsboken. Også leddene ved messens start er bibelbaserte. *Kyrie* er en variant av nåderopet som de fattige som er i åndelig og praktisk nød retter til Jesus (Matt 9,27; 15,22; 17,15; 20,30), og *Gloria* («Åre være Gud i det høyeste») er et glimt av den himmelske lovsang slik den brøt inn i vår verden på Betlehemsmarkene ved Messias' fødsel (Luk 2,14). Ordlyden for velsignelsen henter vi gjerne fra 4 Mos 6,24-26, og ideen om å avslutte med et ønske om Guds nåde og velsignelse har vi fra 2 Korinterbrev 13,13. Slik er gudstjenesteleddene rett og slett en måte å aktualisere Bibelens ord på inn i våre liv og vår hverdag.

Troens lov er bønnens lov

En viktig grunn til å være seg bevisst på hvordan vi feirer gudstjeneste, er det gamle fyndordet «bønnens lov er troens lov» (lat. *lex orandi, lex credendi*). Altså: Du vil be slik troen din er, og du vil tro slik du ber. Det er samsvar og sammenheng mellom lære og praksis. Slik du feirer gudstjeneste, hører forkynnelse etc. vil du komme til å tro. Og omvendt. Et iøynefallende eksempel fra bønnens område i Skriften er Jesu lignelse om fariseeren og tolleren (Luk 18,9-14). Disse tror forskjellig – og ber derfor forskjellig! Et apropos her er den utbredte praksisen blant oss i dag med å adressere nesten all bønn til «kjære Jesus». Selvfølgelig hører Gud slik bønn. Men i det lange løp sier det kanskje noe om at vi er for lite bevisste på en bibelsk

treenighetslære og bønnep praksis. Der er bønne primært adressert til den himmelske *Far*, skjer i *Jesu navn* og i/ved/gjennom Den hellige ånd (jf. Matt 6,9; Joh 16,23f; Ef 2,18). Det er i samme perspektiv også stor forskjell på å begynne en samling med «I Faderens, Sønnens og Den hellige ånds navn» og «det var kjekt at så mange kunne komme i dag». Hvem og hva er i fokus? Dette viser seg også godt i utforming og utsmykning av kirkerom. Det er ikke tilfeldig at lutheranere som tror at Gud gir oss sin Søns nådegave gjennom ord og sakrament samles om et alter, et kors og en prekestol, mens man andre steder kan samles om et podium med et kor på, eller til en koselig kafégudstjeneste. Valg av sangtekster og musikkuttrykk sier også mye om hva slags tro som utøves.

I erkjennelse av at troens lov er bønnens lov, må vi alltid arbeide for at våre menigheter feirer en gudstjeneste som er velbegrunnet, bibelsk fundert og har gode røtter i kirkens tradisjon.

Grunnloven om bønnens og troens sammenheng innebærer også at vi må strebe etter at gudstjenesten feires så likt som mulig i de menighetene som tror likt, f.eks. innenfor et kirkesamfunn. Derfor er liturgi alltid både et lokalt og sentralkirkelig anliggende. På liturgiens område skal hver menighet derfor tenke seg nøye om før det innføres nye ting som det kristne fellesskapet, både innenfor og utenfor eget kirkesamfunn, ikke er med på.

Det er naivt å tro at det er mulig å være «fri» i gudstjenesteformen. Eller i språket. I alle sammenhenger etablerer det seg over tid uansett et mønster for hva som sies og gjøres og hvilken rekkefølge det skjer i. I det lange løp har nok også en «det er vel ikke så nøye»-holdning sitt å si om hvordan vi forholder oss til Den hellige Gud også? Er ikke det så nøye? Jo, det er det. Det mangler ikke Skriften eksempler på. Tenk f.eks. på Ussa (2 Sam 6,6-11) eller på dansen rundt gullkalven (2 Mos 32). Vi skal derfor tenke igjennom hvordan vi ber, hvordan vi tiltaler Gud, hvordan vi omtaler menigheten og frelsesverket osv. I erkjennelse av at troens

lov er bønnens lov, må vi alltid arbeide for at våre menigheter feirer en gudstjeneste som er velbegrunnet, bibelsk fundert og har gode røtter i kirkens tradisjon, både i språk, form og innhold.

En annen viktig hjelp mot at friheten skal bli en tvangstrøye som kjører oss fast i egne kjepphester, finner vi i kirkeåret. Kirkeåret gir livet en rytme som leder oss gjennom alle de viktige begivenhetene i Jesu liv og andre sentrale bibelske momenter. Teksttrekkene hjelper oss til å få med bredden i åpenbaringen som er gitt oss i Skriften, og løfter alle sentrale lærepunkter frem i lyset for oss med jevne mellomrom. Fest- og fastetider gir livet smak, farge og perspektiv.

Liturgien - en gave

Fremfor å være et tvangsmessig pålegg eller en trist ramme, er liturgien først av alt en *gave*: Den er en hjelp for oss til å se inn i dybdene i troen. Den frir oss fra kravet om platt aktualitet og «det folk vil ha», og setter oss heller i levende forbindelse med Bibelens ord. Den gir oss ord i munnen når vi ikke orker å produsere dem selv. Den «forkynner Herrens død» og oppstandelse for oss med ord som holder gjennom generasjoner. Den forankrer oss i Skriften og kirkens historie slik at vår lovsang i sannhet skjer sammen med de troende «på alle steder og til alle tider». Og den gjør oss til ett med forsamlingen vi feirer gudstjeneste sammen med, slik at vi som urmenigheten kan be til Gud «med ett sinn og én stemme» (Apg 4,24) Derfor trenger vi liturgien ■

Anbefalt videre lesning:

Bo Giertz: *Liturgi og vekking* (søk i biblioteket på www.fbb.nu).
Øystein Bjørdal: *Tro og tilbedelse: skisser til en liturgisk teologi*. Verbum 1986.

Gunnar Innerdal, (f. 1983), er master i kristendomskunnskap/teologi fra Norsk Lærarakademi (NLA). Studerer nå klassisk gresk ved Universitetet i Bergen og underviser som hjelpelærer i nytestamentlig gresk på NLA. Har tidligere vært formann i FBB-stud i Bergen, nå medlem av FBBs sentralstyre.

Gudsbilde og menneskesyn i kirkens liturgi

AV DAG ØVIND ØSTERENG

Liturgi er hendelse

Å gå inn i kirken er en særegen hendelse. Og om vi visuelt vil se hva slags hendelse det dreier seg om, kan vi for eksempel ta en tur til Köln og besøke den storslåtte Kölnerdomen. Allerede før vi går inn i helligdommen møtes vi av en kirkefasade som utgjør en gedigen visjon av bibelhistorien. Formet i små og store skulpturer finner vi nær sagt hele bibelens persongalleri plassert over og omkring inngangen til kirken. I Kölnerdomen må vi helt konkret gå inn i kirken gjennom denne skaren av bibelske personligheter. Det taler visuelt om hvilken *hendelse* det er å gå inn i en kirke. Det er å gå inn i den bibelske historien, til fellesskap med patriarker, profeter, apostler og evangelister, og sammen med hele denne skaren av hellige også en stor engleskare som omgir oss på vei inn til Guds trone, alteret i Guds hus.

Å komme til kirke er å gå inn i den bibelske *hendelsen*, ta del i den bibelske fortellingen, og se at kirken og våre liv her og nå er et videre stykke historie om Guds vei med sitt folk. I gudstjenesten veves bibelhistorie, kirkehistorie og nåtid sammen i eneste stor *hendelse*. Slik er vi selv midt i pilegrimsflokket på vei sammen med de hellige mot Guds evige rike. Å komme til kirke er å være midt i *hendelsen*, i fellesskap og

kommunion med Guds folk til alle tider og på alle steder. Dette skjer i kirken.

Langs denne veien er det kirkens liturgi skal lede oss. Inn i denne hendelsen er det kirkens liturgi skal føre oss. Gjennom kirkens liturgi skal Gud oppta oss, forme oss, lære oss, fornye

oss, helliggjøre oss. Derfor skal liturgien øves og gjentas, tilegnes og brukes. Den er en livslang dannelse, en stadig hendelse og en aktiv ihukommelse.

Liturgi er derfor ikke møteform. Liturgi er ikke et spørsmål om hva som fungerer, kommuniserer, appellerer, inspirerer etc.

Liturgien skal avdekke det som er sant, rydde grunnen for et møte med Gud og vise den virkelighet som går like inn i Guds mysterier. Liturgi er bønn, vandring, bekjennelse, resepsjon, kommunion med *hendelsen*.

I gudstjenesten uttrykkes relasjonen mellom Gud og mennesket. Og hele inkarnasjonens mysterium forteller oss at denne relasjonen er brennpunktet i kirkens tro. Slik sett er enhver liturgi bærer av en antropologi og en teologi. Det er en polaritet i kirkens gudstjeneste mellom antropologien og teologien.

Introitus

Vi står nå ovenfor en omfattende reform av liturgien i Den norske kirke. Tanken er at den nye liturgien skal tas i bruk første søndag i advent 2010. Endelig utgave foreligger ikke ennå. Vi vil i det følgende kort se litt nærmere på hva de nye forslagene til liturgi sier oss om gudsbilde og menneskesyn.

Det foreligger i reformarbeidet et nytt forslag til introitus. I stedet for dagens to alternative inngangssord kan det også brukes: «*I Skaperens, Frigjørerens og Løsgiverens navn.*»

Dette er verken nytt eller spennende, for denne formuleringen har eksistert i alternative liturgier og alternative kirkelige miljøer i lengre tid. Formuleringen har røtter i feministeologien og i frigjøringssteologien, og har vært

Frikirkens gudstjenesteliv

AV HELGE UTAKER

Historisk bakgrunn

Frikirkens framvekst fra 1877, er en del av det kristne lekfolks historie i bedehusmiljøet fra den tiden. Det var ikke interessen for liturgiske spørsmål som drev den radikale del av den kirkelige reformbevegelse fram til det som ble Den Evangelisk Lutherske Frikirke. Men til forskjell fra bedehusmiljøet, måtte en selvstendig kirke også befatte seg med liturgiske spørsmål selv om ikke dette var hovedfokus.

Fra første stund måtte derfor Frikirken fastsette det de kalte «Rituelle bestemmelser». Det første som slås fast er at Frikirken ikke legger særlig vekt på kirkeskikker, «men for at alt skal skje sømmelig og med orden, er det nyttig at menighetene følger de samme skikker», heter det og dette begrunnes i Augustana art. 15. For den alminnelige gudstjeneste er det en enkel prekgudstjeneste som forordnes. Nattverdsamlingen er også enkel med Herrens bønn og innstiftelsesordene slik de er formulert i Håndboken.

Når det gjaldt de såkalte kasualia, tok Frikirkens stiftere rett og slett i bruk Norsk Kirkeritual, men forenklet disse. I dåpsritualet bortfalt for eksempel korsbetegnelsen og spørsmålet til fadderene. Det skal være fri bønn der hvor ritualet har fast skrevet bønn. Det samme Norsk Kirkeritual ble bestemt brukt ved vigsel og gravferd, men noe forenklet da skrevne bønner - med unntak av Herrens bønn - falt bort og ble erstattet med frie bønner.

Slik framsto Frikirken med en lavkirkelig profil i rituelle spørsmål, men hvor særlig kasualia likevel var gjenkjennelige også ut fra Den norske kirkes ritualer.

Vekkelse for rikere gudstjeneste

Først fra 1960 årene, vokste det fram et behov for å arbeide mer med gudstjenestelivet i Frikirken. Det ble nedsatt et gudstjenesteutvalg som la fram en ordning for menighetens hovedgudstjeneste og som fikk Synodens anbefaling i 1989. Og menighetene ble oppfordret til å arbeide aktivt med å berike gudstjenestelivet. En hel gudstjenestebok ble utarbeidet både for hovedgudstjenester, kasualia, ordinasjon og vigsling. Denne boka kom ut i 1990. Boka er et pionerarbeid innenfor Frikirken. Den er sterkt utvidet i forhold til de forkortelser som fra starten ble gjort i forhold til Norsk Kirkeritual. Og vi finner nå igjen skrevne bønner.

I ordningen for menighetens hovedgudstjeneste finner vi alle messens klassiske ledd innarbeidet. I alle ledd finner vi valgmuligheter for eksempel fri bønn istedenfor skrevet bønn, en enklere nattverdsamling og en rikere liturgisk nattverdsamling. I dåpshandlingen kan nå korstegnet komme inn igjen om menigheten gjør vedtak om det.

Det som slår en, er at de enkelte ledd ikke skal følges, men er formulert slik at de kan følges.

Synoden ser den nye gudstjenesteboka som retningsgivende, men den enkelte menighet kan ut fra dette utforme sin egen gudstjenesteordning. Konsekvensen av dette ble nok at mange menigheter ikke fulgte opp intensjonene i boka. For mange føltes det nok også å gå inn i «for store sko» å skulle lede en gudstjeneste med mange skrevne hilsener og ritualer. Derimot ble ordningene for kasualia stort sett

særlig mye brukt i en del urbane miljøer av litt forskjellig type. Med tanke på kirkens offisielle liturgi er det likevel nytt, og jeg vil si at det kan bli i overkant spennende dersom den skulle få endelig plass i kirkens alterbok. Da denne formelen nylig ble koplet til en dåpshandling i Hamar fikk dette heldigvis den negative oppmerksomheten det fortjener. Det kan rett og slett stilles spørsmål ved hele dåpshandlingens gyldighet, eller som teologistudenten May Ingunn Torleifsdottir spissformulerte det i Vårt Land 27. mars, kan man kanskje like gjerne ha døpt i navnet til Per, Pål og Espen Askeladd.

Hva skjer med gudstjenesten om dette blir stående som en mulig introitus? Det skjer en ikke ubetydelig forskyvning i selve gudsbildet om dette blir stående.

Hva kan begrunnelsen for en slik nyformulering være? - En begrunnelse som ligger langt framme er et ønske om et kjønnsnøytralt språk. Man ønsker å unngå kjønnsbestemte formuleringer som Fader og Sønn. Men da beveger man seg også bort fra den bibelske åpenbarings språk, og man beveger seg bort fra kirkens trinitariske bekjennelse. En slik introitus er derfor en omdefinering av selve gudstjenesten og den kristne troen.

Er vi liturgisk bevisste ser vi fort at vi med dette beveger oss bort fra den bibelske *hendelsen*, den kirkehistoriske *hendelsen*, og den bærende liturgiske *hendelsen* som startet i vår dåp.

Allerede på 200-tallet tok kirken avstand fra den forståelsen av treenigheten som her kommer til uttrykk. Sabellianismen, også kalt modalismen, går ut på at treenigheten er et uttrykk for ulike modus, former som Gud åpenbarer seg på. Først som skaper, siden som frelser/frigjører, og til slutt som livgiver/trøster. Forslaget til ny introitus legger

veien helt åpen for et modalistisk gudsbilde. Dette må ikke bli stående i den endelige versjonen, uansett hvor allergiske vi skulle ha blitt for personlighetsbegreper som uttrykker kjønn.

Synsbejennelsen

Det ligger nå sterke føringer på å fjerne synsbejennelsen og i stedet erstatte dette leddet i gudstjenesten med en såkalt samlingsbønn. Jeg pekte på at alternativet i introitus forrykker *gudsbildet*. Spørsmålet i forbindelse med inngangsbønnen er om ikke *antropologien* svekkes.

Synsbejennelsens plassering i gudstjenesten kan sikkert diskuteres, ikke minst liturgihistorisk. Men det bør ikke være noen diskusjon om synsbejennelsen hører gudstjenesten til. Det gjør den så avgjort, og i så måte burde forståelsen omkring synsbejennelsen og skriftemålet for kommunionen heller styrkes enn svekkes. Den plasseringen den har i dag er ikke nødvendig, men samtidig gir den et godt bilde på den *hendelsen* det er å møte Gud. Synsbejennelsen gir uttrykk for hvem vi mennesker er innfor Gud.

Synsbejennelsen gjør oss delaktig i *hendelsen* der Moses må ta av seg skoene for det stedet han står på er hellig, der David må innse at han er mannen som har syndet, der Peter møter Herren med ordene om at han er en syndig mann. Poenget er klart, synsbejennelsen hører hjemme der mennesker møter Gud. Det er den bibelske *hendelsen*.

I den eldste gudstjenesteordningen vi kjenner, *Didache*, kan vi lese: «*På Herrens søndag skal dere komme sammen og bryte brød og holde takkebønn, etter at dere først har bekjent deres synder, slik at deres offer kan være rent.*»

Kirkefader Augustin diskuterte menneskesynet med Pelagius. Pelagius mente at menneskets

vilje var god. Han sa: «*Naturen er ikke syndig, men fri.*» Viljen kan nok velge det onde, men mennesket er godt. Det er ikke fritt for at de nye forslagene til samlingsbønn gjør meg i overkant bekymret for teologien i den kommende liturgien. En setning som har vært foreslått er: «*Du vet vi vil det gode...*» Pelagius kunne ikke sagt det bedre selv.

Per Arne Dahl taler nå ofte om å styrke bevisstheten om skriftemålet. Det er gledelig! Da må ikke kirken være så engstelig for å invitere til et oppgjør med oss selv og et reelt møte med Gud. De første kristne kunne ikke feire messe uten først å ha skriftet sine synder. De begynte ikke med å si: «*Du vet vi vil det gode...*»

Dåpsliturgien

En annen debatt er hvordan dåpsliturgien skal se ut, og hva som sies om barnet i den anledning. Særlig dagens formulering i dåpsliturgien, der vi sier at barnet «... er født med menneskelektens synd og skyld» skal bort. Det er et for negativt menneskesyn er det sagt.

Dåpen er som liturgisk handling den grunnleggende frelseshendelsen med hver og en av oss. Som hendelse er det en gjennomgang fra døden til livet. En ny fødsel. En pakt. Bare ved at Gud fører oss gjennom denne frelseshandlingen kan Guds rike lukkes opp for oss. Derfor heter det i vår lutherske tro at dåpen er nødvendig til frelse. *Hendelsen* er derfor på høyde med de største frelseshistoriske hendelsene i Skriften.

Forslagene til ny dåpsliturgi har vært mangfoldig i prosessen, og for hver gang de har blitt behandlet på nytt har det skjedd forbedringer som det er grunn til å glede seg over i forhold til de første utkastene. Men det er ennå lite i liturgien som motiverer dåpshandlingen som *nødvendig*

frelseshandling. Folkepedagogisk vil det i større grad bli oppfattet som en hyggestund. En bekrefteelse av at Gud er glad i alle han har skapt.

I nest siste utkast het det i forkant av forsakelsen og trosbekjennelsen: «*I dåpen forener Gud oss med Kristus, og frelser oss gjennom død til liv.*» Her er i hvert fall ordet *frelse* nevnt, foreningen med Kristus, og fra døden til livet. Slik sett tar denne setningen opp i seg selve dåpen som frelseshandling. Her ser vi *hendelsen*. I aller siste utkast er ordet *frelse* falt bort igjen når det i stedet heter: «*Vi er mennesker under syndens og dødens vilkår, som i dåpen forenes med Kristus.*» Det er å ønske at utvalget går tilbake til sitt forrige forslag her.

Sluttord

Etter å ha lest forslagene til ny liturgi må jeg si at helhetsinntrykket er at både gudsbildet og menneskesynet står i fare for å svekkes. Dette bør Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) ta innover seg når endelig framlegg skal legges fram for Kirkemøtet. Liturgiens språk bør ligge tett på Bibelens språk, og når nemnda også er opptatt av å reflektere inn økumeniske perspektiver, bør man ikke eksperimentere med formuleringer som kan bli diskvalifisert som utenfor den kristne tro av andre kirkesamfunn. Den mest kritiske formuleringen i så måte er det nye forslaget til introitus. ■

Dag Øivind Østereng, (f. 1970), sokneprest i Ulvik.

fulgt, det var noe man også tidligere var fortrolig med. Fremdeles ser vi at disse ordningene stort sett følger tilsvarende ordninger i Den norske kirke.

Liturgisk arbeid i dag

Frikirkens gudstjenesteutvalg har nettopp levert fra seg nye liturgier for kasualia og ordinasjon/vigsling som nå blir sendt menighetene til utprøving. Gudstjenesteutvalget har lagt vekt på å gi en bibelsk fundert liturgi som gjenspeiler Skriftens syn på dåp, ekteskap, livets slutt og tjenester i menigheten. Senere vil utvalget ta fatt på arbeidet med menighetens hovedgudstjeneste.

Gudstjenesteutvalget har under hele sitt arbeid fulgt tilsvarende arbeid med liturgier i Den norske kirke. Som vi har sett har det helt fra Frikirkens første tid vært gjenkjennelighet mellom de to kirkers liturgier. Men med en stor forskjell: mens den første generasjon var opptatt med å forenkle statskirkenes liturgier, har gudstjenesteutvalget på mange måter utvidet liturgiene i forhold til de forslag og prøveliturgier som nå er i bruk i Den norske kirke! I tillegg har utvalget sett på liturgier fra ulike tradisjoner.

Et eksempel på dette er dåpsliturgien. En vil finne praktiske retningslinjer for alternativ dåpsform, hvorledes en kan gå fram om det ønskes full neddykking. Og etter selve dåpshandlingen for velsignelsen, legger liturgen hånden på barnets hode og sier: «Evide, allmektige Gud. I dåpen har du gitt oss barnekår hos deg så vi kan rope ABBA, Far. Vi ber deg: Fyll han som nå er døpt med Åndens kraft og gaver. La ham alltid være et tempel for din majestet og en bolig for din Hellige Ånd». Fadderformaningene kommer sist slik at formaningen går både til menigheten og eventuelle personlige faddere.

Et annet eksempel er vigsliturgien. I tilfeller der en eller begge parter har bak seg et brutt samliv, kan følgende formular brukes dersom begge er enige om det: Liturgen sier: «Men der hvor Herrens vilje er brutt, må en bøye seg for Gud og si: *Hvis du vil gjemme på synd, Herre, hvem kan da bli stående?* Guds tilgivelse kan gi oss en ny begynnelse til å leve etter hans hellige vilje. Herren gi dere kraft til det.»

Ordinasjonsliturgien er forsterket og utdypet i forhold til tidligere, mens derimot innsettelse i den lokale menighet av pastor som allerede er ordinert er forenklet for å få et tydelig skille mellom ordinasjon og innsettelse.

Vigslingsliturgier for ulike tjenester er også revidert. Her bør nevnes at ordning for vigsling av tilsynsmann er forsterket og utdypet. Dette med tanke på å understreke både for menighet og tilsynsmann og andre kirker den vekt Frikirken legger på en rett tilsynstjeneste.

Helge Utaker, (f. 1936), er utdannet cand.theol. Han er i dag pastor i Ullensaker frikirke. Tidligere har han bl. a. vært seminarleder ved Luthersk Bibel og Menighetsseminar, feltprost i Forsvaret, samt pastor i flere Frikirkemenigheter, tilsynsmann i Østre presbyterium. Bosatt i Oslo.

Liturgi i Delk

Trekk fra en enkel eldre og en nyere rikere praksis

Da Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn (Delk) ble dannet i 1872 tok det som noe nær en selvfølge med seg den daværende gamle høymesseliturgien etter kirkeordningen av 1685. Dvs at Delk brukte den såkalte salmemessen, som hadde et nokså «minimalistisk» forløp liturgisk sett, i mer enn 100 år. De øvrige kirkelige handlinger fortsatte også som innen statskirken.

AV ULF ASP

Kirkesamfunnet bestod for det meste av haugianske vennsamfunn. For vennsamfunnet betydde imidlertid de liturgiske former ikke så mye som selve vekkelsens fremvoksende tradisjoner. Menighetene kom dermed til å praktisere to samlingsformer. Det ene ble den liturgisk oppbygde gudstjeneste og den andre det såkalte oppbyggelsesmøte som hadde sin rot i det haugianske husmøte. Dette møtet fikk etter hvert sin nokså faste ordning/«liturgi» som bestod av sang, (mer åndelig sang enn salmesang), postillelesning, forkynnelse og i noen grad vitnesbyrd og samtale.

Gudstjenesten i Delk hadde helt fram til 1980-tallet følgende forløp:

Klokkeren gikk fram og ba inngangsbønn og Fader vår før det ble sunget en salme. Etter dette leste presten dagens kollektbønn og episteltekst før en ny salme. Deretter gikk

presten på prekestolen, der han ba en fri bønn før han leste evangelieteksten og holdt preken. Prekenen ble også avsluttet med fri bønn og Fader vår. Så fulgte igjen en salme og presten gikk til alteret for å lese takkekollekten for ordet og lyse velsignelsen. Gudstjenesten ble avsluttet med en salme, før klokkeren ba utgangsbønnen og Fader vår.

Nattverd ble feiret som i Den norske kirke tre-fire ganger i året. Det var ingen messe-sang og prekenen hadde en dominerende plass og kunne vare rundt en time. Kollektene og skriftlesningene fulgte alterbok og teksttrekkene for Den norske kirke. Salmeboken derimot ble ikke tatt med fra statskirken, men inneholdt salmetradisjonen fra vennsamfunnet. Sangen ble ledet av klokker og en gruppe sangere. Melodiene var som tradisjonen blant haugianerne, de religiøse folketoner og i mindre grad koralmelodiene. Orgelet som enda ikke var på plass i mange av statskirkene på landet da kirkesamfunnet ble dannet, var heller ikke i bruk i kirkesamfunnet. Ikke før hundre år etter var orgel i vanlig bruk i Delk.

Utenom gudstjenesten som blir feiret hver 2. eller 3. søndag, har menighetene 'oppbyggelsesmøte' på de øvrige søndager. Samlingsformen er opprinnelig en arv fra det haugianske husmøte. Møtet ble etter hvert flyttet inn i menighetens egen kirke etter som de ble reist. Disse møtene har endret karakter som et mer åpent møte slik de fleste kjenner det fra bedehus o.l. og blir normalt ledet av menighetens eldstebrodrer. Verken prekestol eller alter blir normalt brukt på disse møtene og heller ikke noen fast liturgisk agenda.

Fra begynnelsen av 1980-tallet er det gjennomført en rekke liturgiske endringer som i hovedsak kan karakteriseres som et steg ut av den nokså reduksjonistiske liturgien fra 1685 og innføring av en rikere og mer klassisk og reformatorisk preget liturgi.

Sentrale overveielser i Delk om liturgi:

I Gudstjenesten tjener Gud sin menighet gjennom ord og sakrament og menigheten vender seg til ham gjennom bekjennelse, tilbedelse, bønn og lovsang. Gudstjenesten skal hvile på og fremheve troens bærebjelker. Gudstjeneste er også disippelopplæring. Liturgien skal tjene til å bevare enighet og skape trygghet i menigheten. Den enkelte innretter seg etter de andre i et felles møte med Gud.

Delk ønsker ikke å sette liturgisk bundethet opp mot Åndens frihet og vil i sin undervisning og praksis innrette seg etter art XV i Confessio Augustana. Liturgien rommer åpenhet for innslag av vitnesbyrd og profetisk tale.

Liturgens tjeneste bør være preget av innlevelse, i bevissthet om at han presenterer noe som langt overgår hans egen innlevelse. Gjennom liturgien er det kirken som fører ordet - det som utgjør den kristne tro, blir offentlig framstilt og meddelt og gitt videre fra generasjon til generasjon.

Kirkesamfunnet rommer altså en dobbelt tradisjon hva liturgisk og 'kirkelig' praksis angår. Denne tradisjon utgjør i noen grad en indre spenning. Men i hovedsak har denne dobbelthet fungert mindre polariserende enn samlende. Det ofte smertefulle skillet mellom 'lav-kirkelig' og 'kirkelig' har i liten grad oppstått og lever i noen grad som én samlende og ganske rik tradisjon. ■

Ulf Asp, (f. 1953), nestformann i sentralstyret i FBB er prest og tidligere tilsyns-mann i Delk, bosatt i Tønsberg.

Trekk fra den vanlige høymesse-liturgien slik den praktiseres i dag:

- Preludium (orgel og eventuelt andre instrumenter) og deretter inngangsbønn lest av klokker fra lesepult.
- Inngangssalme. Prest går til alteret og menigheten hilses i den treenige Guds navn med korsets tegn for eventuelle innledningsord.
- Syndsbekjennelse, bønnerop, nådetilsagn og lovsang.

- I dialogen mellom prest og menighet er det kun menigheten som synger.
- Dagens kollektbønn og dagens hovedsalme.
- Tekstlesningen fra GT og NT innledes med menighetens halleluja.
- Salme før preken. Preken har en relativt stor plass i gudstjenesten, rundt en halv time.
- Salme

- Menigheten reiser seg for å fremsi forsakelsen og bekjenne troen (Apostolicum eller Nicenum)
- Før forbønnen kommer dagens kunngjøringer.
- Under forbønnen svarer menigheten syngende: Herre hør vår bønn, etter hvert bønneledd.
- Takkekollekt tas eventuelt opp ved alteret under salmesang.

- Dåp foregår i koret der foreldre først svarer om forsakelse og tro på barnets vegne.
- Nattverd innledes med egen salme og nattverdformaning før lovprisningen og nattverdbønn. Så er det rom for fredshilsen med håndtrykk mellom de som skal fram til nattverd. Deretter fortsetter nattverdliturgien med Fader vår, innstiftelses-

- ordene og «Du Guds Lam». Nattverdutdelingen foregår ved at menigheten kommer fram til kneleskranken for å motta. Tilsigelsesord og takkebønn.
- Den aronittiske velsignelse avslutter gudstjenesten sammen med salmesang, utgangsbønn av klokker og postludium.

Liturgien i Den lutherske kirke i Norge

Menigheten i Oslo heter Messiaskirken. Den har vokst fra husmenighet-formatet til en gudstjenestefeirende menighet som møtes i Trafikantens møtelokale på Jernbanetorget. Liturgien har endret seg underveis, og er for tiden oppe til revisjon.

AV ALF DANBOLT

Vi har en klassisk gudstjeneste bygget på norske tradisjoner tilbake til reformasjonen med sideblikk til Missouri-synodens liturgier. Vi har også god nytte av å se på DELKs liturgi. Med en ungdomspreget menighet i Oslo, utfordres vi både på språk og innhold.

Gudstjenestens innhold har vi i stor grad lært av Den Hellige Skrift. Vi tar del i den himmelske lovsangen med serafers og englers ord, vi lyser velsignelsen slik Gud selv sa det skulle skje. Vi leser innstiftelsesordene til nattverden slik vi har lært dem av Jesu apostler. I gudstjenesten betjener Gud oss med syndenes forlatelse til det evig liv, og vi svarer med takk og lovsang sammen med generasjonene foran oss. Gudstjenestens form er hentet fra Guds eget ord og den kristne menighets røtter.

Gudstjenesten begynner med at presten ifører seg presteklærne, slik det var vanlig før 1889-liturgien. Men hos oss har det sin bakgrunn i oppstarten i et privat hjem, og nå et sekulært lokale som vi innreder til gudstjenestelokale. Det å ta på prestekjolen markerer sammen med lystenning at lokalet nå blir et kirkerom.

Presten ønsker Guds fred, ønsker velkommen og gir de nødvendige opplysninger om selve gudstjenesten. Deretter bes en revidert 1920-klokkerbønn som vi nå endrer til vi

Fra en gudstjeneste i Messiaskirken i Trafikantens møtelokale, hvor pastor Torkild Masvie forretter nattverden. (Foto: Boe Johannes Hermansen).

form. Den var en ren Ordets bønn, men vi har utvidet den så den omfatter forberedelse til nattverden. Deretter synger vi en åpnings-salme. Vi følger syndsbekjennelsen fra 1920, men etter Kyrie leser presten fra 1. Joh 1,8-9. Vi arbeider nå med ny tekst og melodi for kyrie, gloria og menighetssvar etter skriftlesningen. Innføring av kollektbønn er foreløpig utsatt. To lesetekster leses fortløpende. Før prekenen vil vi nå ha to (tre) salmer som en lovsang og respons på lesningene og forberedelse til dagens preken.

Menigheten synger Nicenum på en melodi komponert av Ole Fredrik Nordbye som er leder av menighetsrådet. Han har også tonesatt Fader vår for oss. Trosbekjennelsen kommer etter prekenen, og før kirkebønnen som inkluderer en avdeling med fri bønn. Bønnebegjer som er levert inn før gudstjenesten tas med her. Forbønnen er en videreutvikling av forbønn 3 i 1977-liturgien med tilbakeblikk på 1920. En av de nye formuleringene er denne: «Vi ber spesielt for de barn i mors liv som nå er i fare. Gi deres mødre og dem som er rundt vilje og mot til å la barnet få leve.»

Etter kirkebønnen kommer ofringen som hos oss er innsamling av utfylte lapper der menigheten kan bekrefte at de fastholder sin gaveforpliktelse, pengene sendes elektronisk.

Det er også plass for gjester å skrive navn og kontaklinformasjon. Man kan gi kontanter, men det meste skjer elektronisk.

Dåp og opptak av dømte medlemmer i menigheten kommer før nattverden.

Nattverdfeiringen følger i store trekk 1977 liturgien, men vi bruker den nyeste oversettelsen av Fader vår med en liten justering: «himlene» i flertall slik som i den greske teksten. Under nattverden synges salmer. Vi har felleskalk slik det var vanlig inntil ca. 1920, men ved gudstjenestene på Tomter benytter vi særkalker. Ettersom vi ikke har noen alterring, mottas nattverden stående. Før nattverden holder presten en kort orientering om at nattverden er for den som er døpt med kristen dåp, som ønsker å leve i syndenes forlatelse og vil ta i mot Jesu legeme og blod i brød og vin. Den som ikke ønsker nattverd kan stå med korslagte hender og motta velsignelsen. Vi benytter kun vanlig vin.

Når det gjelder prefasjonen går vi tilbake til 1889-liturgien som ikke talte om «din menighet i himmelen», men om serafenes lovsang: «ved hvem Englene lovsyngte Din Majestet og de hellige Serafer med samstemmig Jubel prise Dit Navn. Med dem vil også vi forene vore Roster.»

Gudstjenesten avsluttes med den aronittiske velsignelsen, slutningssalme og klokkerbønn der vi også takker for nattverdens gave før postludium og kunngjøringer. Etter gudstjenesten er det mulighet for personlig forbønn for dem som ønsker dette.

Liturgien er under endring i tråd med det som fremgår av denne artikkelen, og det arbeidet vil forhåpentlig bli ferdig i løpet av våren.

Alf Danbolt, (f. 1953), prest i Den lutherske i Norge og studieleder for AdFontes, tidligere gen.sekr. i Norsk Søndagsskoleforbund, bosatt på Tomter.

Salmer og lovsangens plass

Hvordan vil salme- og lovsangen lyde i gudstjenestene etter at gudstjenestereformen er gjennomført, ny salmebok (nye salmebøker) er tatt i bruk og plan for kirkemusikk er satt ut i livet? Vi vet ikke, fordi vi vet at det vil variere! Sang og lovsang handler både om liturgi og om salmer og sanger som synges fra bøkene, eventuelt fra skjerm

AV TOVE RUSTAN SKAAR

Sangen i liturgien

Det utarbeides liturgiske serier i flere forskjellige musikalske varianter og med fleksibilitet i alle ledd. Enhetslinjen er forlatt. Det er ikke lenger ett musikalsk uttrykk og én sjanger som må prege alle gudstjenester. Den enkelte menighet kan, dvs må! velge sin form, sin grunntype. Denne grunntypen skal da beholdes gjennom gudstjenestens ulike ledd som Kyrie, Sanctus, Agnus Dei osv. Og den skal beholdes over tid. Menigheten skal kunne gjenkjenne og bli fortrolig med sin gudstjeneste. Én menighet kan velge å holde seg i Taize-tradisjonen, en annen ha et populærmusikalsk preg og en tredje vil ønske å fastholde en mer klassisk kirkemusikalsk form.

I arbeidet med liturgifornyelsen er det listet opp mange verdier som berører sangen: fleksibilitet og variasjon, stedegengjøring, kommunikasjon, kreativitet og engasjement, glede, undring, hengivenhet, livsnært språk, gjenkjennelse, enkelhet og kvalitet. Et annet viktig stikkord er involvering.

De sentralkirkelige bestemmelser blir altså vagere, og da stilles de lokale aktørene overfor nye og store utfordringer. Den lokale menighet får mye større innflytelse på sitt eget gudstjenesteliv. Og det skal ikke bare være de profesjonelle som skal bestemme, men menighetsråd, gudstjenesteutvalg osv. skal være med å avgjøre. Å prioritere verdier, velge vei og varianter kan bevisstgjøre og stimulere. Men prosessen vil nok også synliggjøre og skape splittelse og konflikter. For tekst og form, teologi og musikkjanger er to områder hvor det er sterke meninger og følelser.

Hensynet til verdier listet opp ovenfor er viktigere enn å sikre at vi skal møte den samme gudstjenesteordning og preg i Hammerfest som i Mortensrud - eller Uranienborg.

Bjornar Shydevold synger i Øymark kirke i Østfold. (Foto: Boe Johannes Hermansen)

En har gitt opp troen på at én liturgi og én (hoved)type salmer er best for alle. Tilfanget av stoff vil altså bli mye mer variert, og det blir opp til den lokale menighet å velge ut fra det de ønsker.

Sangen og salmebøkene

Utkastet sendes ut på høring til høsten, og vi vet ikke hva det inneholder. Men noe vet vi: Det planlegges flere salmebøker. En stor hovedsalmebok som suppleres med mindre tilleggssalmebøker som utgis omtrent hvert tiende år. Slik skal en sikre nytt tilfang uten å revidere hele salmeboken. De nye salmebøkene vil reflektere en stor bredde både mht stil, sjanger, tradisjon, språk m.m. En menighet skal kunne synges fra salmeboken alt fra innholdsmettede, klassiske salmer til moderne pop-lovsang, bibelviser, sanger fra afrikansk og latinamerikansk tradisjon og - ikke

minst - nyskrevne sanger og salmer - blant annet. Tilfanget som salmebokkomiteen har gått igjennom, har vært overveldende, og det er nedlagt et enormt arbeid for å finne det som man mener egner seg best. Det sier seg selv at når så mye skal inn, må mye ut. Også salmer som mange mener er gode, sentrale og umistelige. Vi vet derfor også at det vil bli skuffelse og protest, ikke minst fra lesere av Troens ord. Vi har erfart at en innholdsmettet salme kan tolke og levendegjøre troen, og at en god salmetone kan løfte hjertet. Og nå blir den kanskje ikke lenger å finne i de autoriserte salmebøkene.

Salmebøkene vil antagelig også inneholde flere «nesten»-salmer og sanger med et mer allment-religiøst preg som kan handle om naturen, rettferd, barmhjertighet osv. Her uttrykkes det kristne budskapet vagt og indirekte.

Bredden velkommen?

Kan vi så hilse denne bredden velkommen? Jeg tror svaret er ja, med noen forbehold, og vil forklare det nærmere.

Først ønsker jeg et oppgjør med «Bare-det-beste-er-godt-nok-for-Gud»-påstanden. Av noen blir den brukt til å hevde at bare det klassisk kirkemusikalske bør slippe til i gudstjenestene, i hvert fall i hovedgudstjenestene. Mange problematiserende spørsmål melder seg: Hva er best for hvem? Hvem avgjør det etter hvilke kriterier? Er dette egentlig en ydmyk beskrivelse av Gud og hans ønsker, eller er det en projisering av våre preferanser? Hva verre er: en slik påstand gjør vår lovsang til en prestasjon, noe vi må være flinke til og kunne mye om. Rett tilbedelse er ifølge Jesus den som skjer i ånd og sannhet. Hvilket heller må bety i oppriktighet og i overensstemmelse med Guds vesen. Mange har dessuten hatt sterke, åndelige erfaringer og fått hjelp, trøst og inspirasjon gjennom enkle sanger og mindre profesjonelle uttrykk.

Hva valget handler om

Valg av salmer og sanger handler om både tekst og musikk, og ikke minst musikkjanger. I gudstjenesten er musikken et middel. Den står i Ordets tjeneste og skal være en hjelp til tilbedelse og erkjennelse og ikke et mål i seg selv, vi dyrker ikke den.

I vår tid er musikk blitt en svært viktig del av kulturen, et språk, en identitetsskaper for mange, ikke bare de spesielt musikkinteresserte. Musikken taler mer til følelsene, til hjertet enn ord alene. Problemet er at «folk flest», og særlig ungdom flest, har et annet musikkpråk enn det tradisjonelt kirkelige. Her er en kulturkløft. Tusenkronersspørsmålet blir da: hvem skal krysse kulturkløften? Og hvem skal få tilbe på sitt eget språk og på en måte som hjelper til å løfte hjertet, ikke knuge det?

Dnk har i realiteten svart på dette i årtier eller århundrer ved å gi klar forkjørsrett til den klassisk kirkemusikken. Andre former har blitt ute og ett instrument, orgelet, har vært enerådende.

Det kan være mange og tungtveiende grunner for dette, men jeg mener at det er andre grunner som veier tyngre.

Evangeliet skal ut til alle, til den verden Gud elsker og Jesus er død for. Det skal gjøres forståelig og tilgjengelig i nye sammenhenger og kulturer. Det kalles gjerne kontekstualisering, og vi ser det som en konsekvens av inkarnasjonen.

Mye å lære

Vi har mye å lære av misjonshistorien - og hva har vi lært? Vi ler av eksport av orgler, norske presteklær og melodier og gjør stadig bot for påstått kulturimperialisme. Hvor mye kultur skulle og skal eksporteres? Det er meningsfullt å se en analogi til mennesker i en postmoderne og på mange måter postkristen kultur som ikke er fortrolig med klassiske kristne uttrykksmåter.

Det er ikke lett å uttrykke sitt svar på Guds tiltale i liturgien og i salmer og sanger på en helhjertet måte hvis formen oppleves fremmed eller utiltalende.

En gedigen utfordring

I plan for kirkemusikk som nå er ute til ny høring i revidert utgave, heter det at musikken har en sentral funksjon i kirkens oppdrag. Et avsnitt har overskriften «Bredde og kvalitet». Her vises det til at de musikalske røttene og tradisjonene må ivaretas. Det sies også at den store variasjon som Den norske kirke ønsker, gjør musikklivet rikere. Jeg aner en noe nolende tilslutning til dette ønsket. Kvalitetskravet fremheves, men kvalitet knyttes ikke eksklusivt til én type musikk. Man behøver ikke være stor profet for å spå at spørsmålet som vil skape diskusjoner og bølger blir: hva er kvalitet? Og: hva har «høy nok» kvalitet for å bli brukt i gudstjenesten? Det inviteres til konstruktiv samtale. Høringsutkastet nevner bare to kriterier: slitestyrke og evne til å kommunisere.

Siden oppfatningene av musikk og sjangere i Guds menighet er så forskjellige, har vi altså en gedigen utfordring når vi skal legge til rette for felles feiring. Og jeg kan ikke gi noe fasitsvar. Men valg av salmer, sanger og musikkstil må gjøre det enkelt for flere å tilbe helhjertet, flere må kunne gjenkjenne sitt uttrykk i sangen og særlig i lovsangen.

Sang og lære

Det er en sammenheng og gjensidig avhengighet mellom hva vi synger og hva vi tror. Fleksibilitet i form betyr ikke fleksibilitet i lære. Jesu Kristi kirke er forpliktet på sannheten, læren, ikke på formen jfr CA 7. Nyere sanger og sanger fra andre tradisjoner har gjerne enklere tekst, men de kan godt være sanne. Utdypingen går kanskje tapt, og det er et tap. Men de enkle sannhetene blir oppfattet, de kan synges inn og ta bolig i hjertet. Og det er en vinning. Her behøver det vel ikke bli et enten-eller i sangvalget? Måtte de som får ansvar for å gjøre et utvalg for menigheten fra det store tilfanget, tenke mye på læren!

Lovsangsavdeling i gudstjenesten?

Jeg håper og tror at den omtalte fleksibiliteten gjør det mulig å ha en avdeling med lovsang i gudstjenesten. Å ære og tilbe Den treenige Gud er de troendes offer tjeneste i den nye pakt. I en tradisjonell gudstjeneste er det mye lovsang og tilbedelse «spredd utover», og det er godt. Men å gi tid til tilbedelse gir anledning til å samle sinnet og rette oppmerksomheten mot Gud. Den vi ærer og tilber, er vår Gud. Gud og jeg/vi kommer på plass i forhold til hverandre.

Hvor i gudstjenesten kan det så være aktuelt med en lovsangsavdeling? Gloria-leddet må kunne utvides ved at det synges lovprisningssanger om treenigheten og Guds storverk, om Jesu frelse og nåde. Gjerne med mye lyd og bevegelse. Stivheten er ikke spesielt kristelig. Under nattverden burde det også gis god anledning til sang og tilbedelse.

Det er en trosstyrkende erfaring å være i en gudstjeneste der sangen høres og løfter seg. De fleste av oss trenger det for å leve uken igjennom som disipler. Derfor blir det viktig å legge til rette for at sangen både er rett, sann og oppriktig.

Utfordrende og nyskapende

Den lokale selvbestemmelsen som kommer, er både en mulighet og en risiko. Det ser ikke ut til at det går noen vei tilbake til sentral styring og kontroll. Hvis sangen er viktig for oss, blir det et spørsmål om å være med å forme ut fra det vi har tro for. Men det handler om mer enn det jeg liker. Det handler også om mer enn å ivareta tradisjoner. Kristen tro er verken spesielt norsk eller gammeldags, men global, utfordrende, nyskapende og revolusjonerende både for enkeltmennesker og fellesskap. Dette bør også avspeiles i lovsang og salmer. ■

Tove Rustan Skaar, (f. 1948),
høgskolelektor
ved Hogskolen i
Staffeldstgt. Oslo,
bosatt i Lillesand.

Liturgi som stedegengjøring

om forholdet mellom gudstjeneste og samtid

AV KNUT ALFSVÅG

1. Innledning

Det pågående arbeid med reform av gudstjenesten i Den norske kirke tar utgangspunkt i et dokument med tittelen «Visjoner for et fornyet gudstjenesteliv» som ble lagt fram for Kirkerådet i 2004.¹ En gir her uttrykk for ønske om en gudstjeneste som ivaretar de lange linjer og som kan være et alternativ til underholdningskulturen, og der alle som er til stede, også barn og unge, kan kjenne seg fullt inkludert. Gudstjenesten skal formidle guddommelig nærvær og utfordre til diakonalt engasjement. Samtidig innser en at skal en få dette til i en tid som kjennetegnes både av pluralisering og sekularisering, må en tenke misjonsteologisk, og henter derfor inn begrepet «stedegengjøring» som et nøkkelbegrep.

Arbeidet har vært organisert ved at ulike underutvalg har sendt forslag til utprøving i ulike menigheter. På grunnlag av denne utprøvingen og andre innspill har underutvalgene revidert sine forslag, oversendt dem til Nemnd for gudstjenesteliv under Kirkerådet, og nedlagt seg selv. Vi befinner oss altså nå i en fase hvor det er underutvalgenes endelige forslag som står til debatt, og det er disse forslagene jeg i det følgende vil kommentere.

1. Stedegengjøring og samtidsanalyse

Stedegengjøring er et gammelt misjonsteologisk begrep. Bl. a. ut fra en erkjennelse av at kirken aldri kan bli helt naturalisert i en gitt kultur, unngår en nå stort sett å bruke det, og snakker i stedet heller om kontekstualisering som et mer presist uttrykk for det en her er ute etter. Liturgireformen holder imidlertid fast på det eldre, og i en viss forstand også mer ambisiøse begrep stedegengjøring.

Når denne problemstillingen er trukket fram som en nøkkel til liturgireformen,

henger det utvilsomt sammen med den sikkert helt korrekte observasjon at den norske samtidskulturen i økende grad står fremmed overfor sentrale sider av kristen tro og virkelighetsforståelse. Forutsetningen for en liturgireform som skal være vellykket, er da en gjennomtenkt analyse av hvordan troen og kulturen kan settes i dialog med hverandre på en meningsfylt måte. Er der ingen sammenheng mellom gudstjenestens og tidens språk, vil vi ikke som hjemmehørende i vår egen samtidskultur kunne uttrykke vår tro og bekjennelse i kirkens liturgi. Samtidig har dette åpenbart også med relevans i forhold til dem i og utenfor kirkens periferi som en også ønsker å nå; hvis ikke de oppfatter at det som foregår i kirken har noe med deres liv å gjøre, hvorfor skulle de da gå dit?

I drøftelsen av stedegengjøring i KR-dokumentet fra 2004, kan det se ut til at det særlig er denne andre betydningen av begrepet en har hatt i tankene. En skriver her nemlig på en omfattende og svært ambisiøs mening om behovet for stedegengjøring i forhold til «den store menigheten, og også utover kretsen av de dømte». Misjonsambisjonen er altså så stor at selve det grunnleggende skille mellom dømte og udømte oppfattes som uvesentlig i forhold til utformingen av kirkens liturgi. En forsøker så å operasjonalisere disse prinsippene ved å lage en liste over kjerneverdier hvor en først og fremst legger vekt på begreper som kommunikasjon, relasjoner «og gjenkjennelse i form av relevans, livsnærhet og ekthet». Dette skal være en gudstjeneste for levende mennesker der forholdet til religiøse tradisjoner ikke skal få sette skille, heller ikke de tradisjoner som tydeligst ivaretar troens kjerneverdier!

Samtidig ønsker en utvilsomt også en gudstjeneste med rom for oppbrudd og nyskaping, noe som ikke minst kommer til uttrykk ved at en uttrykkelig sier at gudstjenesteforståelsen skal være sakramental. Det

kan den imidlertid vanskelig være uten også å gi et visst rom for kritikk av og oppbrudd i forhold til det allment etablerte; det kan knapt være utelukkende for å bekrefte i vår moderne vellykkethet at vi forventes å finne vår plass i kirkens gudstjeneste. Idealene er altså i noen grad sprikende, og hvordan de er tenkt forenet, sier gudstjenestereformens prinsippdokumenter svært lite om.

En har altså nøyd seg med å trekke fram ulike, muligens også uforenlige, idealer for reformarbeidet, og har overlatt til de ulike underutvalgene å prøve å få dette realisert i forhold til de konkrete utfordringer de har fått. Det er da svært nærliggende å stille spørsmålet om hvor vellykket dette nå er blitt.

2. Forslagene fra underutvalg 1: Gudstjenestens inngang, utgang og forbønn

Det er åpenbart at dette utvalget har lagt stor vekt på å kunne tilfredsstille ønsket om en stedegen liturgi. For det første har en åpenbart oppfattet det slik at liturgiens og bibelspråkets tradisjonelle kjønnsbestemte metaforer (Far, Sønn, Herre etc.) virker ekskluderende, og har ønsket å gjøre noe med dette. Det har resultert i forslag om alternativt inngangsord, og et ønske om en annen utforming av Lovsang i fullstendig form (Laudamus). Disse forslagene er drøftet i en annen artikkel i dette nummeret av *Troens ord*.²

Mest diskusjon har imidlertid utvalgets synspunkter på syndsbejennelsen vakt. Der tar en utgangspunkt i en artikkel utvalgsleder Geir Hansen,³ hvor Hansens poeng er at gudstjenesten finner sted i en sammenheng hvor Gud og mennesker alt er forsonet. Mennesker trenger derfor ikke å renses før sitt møte med Gud, og syndsbejennelsens eneste funksjon er på det mellommenneskelige plan; den skal hindre onde handlinger i å sette seg fast. Med dette som utgangspunkt

har en kommet fram til en rekke ulike forslag til samlingsbønner som skal inkludere alle som deltar og som kan ha preg av syndserkjennelse, men hvor syndsbejennelsesmomentet er tatt bort. Syndsbejennelsen er så tatt inn igjen som en del av forbønnsdelen mellom preken og nattverd.

Hansens begrunnelse for endringen er så ensidig preget av en pelagiansk synds- og frelsesforståelse at de endringsforslag som er avhengige av den begrunnelsen, ikke kan ha livets rett. Det gjelder nok enkelte av de framlagte forslag til syndsbejennelse; når vi inviteres til å be om nåde fordi vi «ikke alltid» «lever . . . opp til det gode du har lagt ned i» oss, har en definitivt forlatt området for de teologisk seriøse bidrag til en kristen gudstjenesteliturgi. Andre av forslagene er imidlertid preget av en helt annen grad av bibelsk substans, bl. a. ved at en foreslår å ta

i bruk enkelte av Bibelens egne syndsbejennelser.

Det er uheldig at det åpenbart uholdbare ved begrunnelsen her har fått forkludre en debatt som faktisk er viktig. Det er økumenisk konsens om å innlede nattverdgdstjenesten med syndsbejennelse; bl. a. forutsetter Lima-dokumentet fra 1982 dette som udis-kutabelt. Er det nå så fjernt fra menneskers virkelighetsoppfatning at det i og for seg fullt berettigede kravet om stedegengjøring gjør at det må falle bort? Spørsmålet er viktig og svaret er ikke opplagt, selv om underutvalgets eget forsøk på å besvare det, neppe kan tas alvorlig.

3. Underutvalg 3: Dåpen

Det er først og fremst tre sider ved den nåværende dåpsliturgi som oppleves som uheldige, og som en derfor har satt seg som mål å

forbedre. Den oppleves som dogmatisk tung og overbelastet, ikke minst ved den innledende formulering om «menneskeslektens synd og skyld», dåpsfølgets behov for å takke for det nyfødte barnet er lite ivaretatt, og det er både teologisk og liturgisk uheldig å ha fadderformaning før dåpen. I de opprinnelige forslag fra utvalget var disse hensyn ivaretatt i den grad at forståelsen av dåpen som gjenfødelsens sakrament var omtrent utradert. Men utvalget tok hensyn til den kritikken og er i sitt avsluttende forslag betydelig mer balansert. Dåpsliturgien er delt i tre deler, mottagelse, dåpshandling og innlemmelse. Takknemligheten for barnet er klart uttrykt samtidig som det er klart at det faktisk ikke er der dåpens teologiske hovedpoeng ligger. Forsakelsen og trosbejennelsen framsies i

Forts. side 15

Søkelys på forslaget til nattverdliturgi

AV INGEBRIGT HUSE AUSTNES

Nemnd for gudstjenesteliv (NFG) har lagt fram si innstilling til endra nattverdliturgi for Den norske kyrkja. Her er ein del å gle seg over, men også ein del vi sårt saknar.

Vi får no éi nattverdordning, med éin felles struktur, men der ein kan velje ymse formuleringar for dei enkelte ledda. Ein har t.d. heile åtte nattverdbøner å velje mellom. Men på den andre sida er det ikkje lenger høve til å velje mellom radikalt forskjellige former for nattverdfeiring som t.d. den sokalla «johannesordninga» ga høve til, og som vi i Spjelkavik med biskopens godkjenning bruker i høgmessene. Då må me i tilfelle gje avkall på den flotte akklamasjonen frå kyrkjelyden: «Kristus døydde, Kristus stod opp, Kristus skal koma att», og bønrope: «Kom, Herre Jesus, Kom du heilage Ande»

Det er gledeleg at vi får inn etterlengta element som framføring av elementa, med høve til ein velsigning/bøn over desse. Likeins at fredshelsinga vert ein del av liturgien, og at handsaminga av elementa er vigd merksemd. Det er også i nokon grad gjort greie for korleis nattverdmåltidet vert førebudd på alteret, ein har brukt tid på å tenkje igjennom kva alteret tyder i samband med nattverden, og i det heile har nemnda vist vilje til å arbeide med ny nattverdliturgi med blick på den ekumeniske forpliktinga som Dnk står i.

Dette har særleg styrkt handlingskarakte-

ren i nattverden. Alt dette er betimeleg.

Når det elles gjeld innhaldet i liturgien, formuleringane i dei enkelte ledda, skin 'den protestantiske serviliteten' overfor nattverdfeiringa litt for tydleg igjennom. Dette gjeld dei tradisjonelle konfliktområda, som offerkarakteren i nattverden, eller det ein kan kalle den sakrifisielle/kultiske dimensjon, forståinga og utforminga av anamnesen, og epiklesen - påkallinga av Den heilage Ande. Dermed må vi framleis sakne den fulltonande, heilhjarta nattverdfeiringa. Det er skuffande at ein ikkje i større grad tek oppgjær med den psykologiserande og individualistiske nattverdoppfatninga som så alt for lenge har prega vår kyrkje. (Det er også beklagleg at ein framleis ikkje ser det prinsipielle i at vinen skal vere ekte vare, og også held fram denne (u-ekumeniske) (u)skikken at det er soknerådet som avgjer spørsmålet.)

Framføring/offertorium og bøn om Den heilage Ande (epiklese).

Vi kan få bere inn elementa i prosisjon og be: «Velsigna vere du, Gud, som har skapt alt. Sameina di kyrkje av alle tungemål og folkeslag... Det er no betre enn ingen ting, men vi må altså sakne ein epiklese som kunne driste seg til å seie (t.d. med SKG-liturgien, som vi i Spjelkavik aller nådigst har fått lov til å bruke ved morgonmessene våre på onsdagar): « Helga desse gåvene ved din Andes livgivande kraft, så dei må verta for oss vår Herre Jesu Kristi lekam og blod». Kvifor får vi ikkje be ei slik bøn? Er det «forvandlingsspøkelset» som endå er levande? Men

kva skal ein kalle det, når vanleg brød og vin, som vert bore fram til alteret, i neste øyeblikk (etter konsekrasjonen) vert utdelt som Jesu/Kristi lekam og blod? Er ikkje det ei forvandling som har hendt? Påkalling av Den heilage Ande er no ei bøn om den rette mottaking, det rette sinnelag: *Send din And over oss, slik at vi i tro kan ta imot nattverdets gave*. Mangelen på ein epiklese som rettar seg mot elementa, vil altså avsvkke realpresensen, som frå før står så svakt i den lutherske kyrkja.

Fredshelsinga

Ja, den er med, men kvifor har ein forlate den gode formuleringa i «johannesordninga»: «Herrens fred vere med dykk alltid», og svaret frå kyrkjelyden: «Hans fred vere med deg.»? No får vi det meir generelle og svakare: «Guds fred vere med dykk.» Er det ikkje Kristus som er nærverande i nattverden? For sitatet er frå Joh 14.27, og minner også om dei mange fredshelsingar han gjev etter oppstoda.

«Brødsbrytelse»

Forslaget har med eit eige «fractio»-ledd (fakultativt), med formuleringa: «Brødet som vi bryt, gjev oss del i Kristi kropp» med kyrkjelydssvaret: «Så er vi ein kropp, for vi har alle del i det eine brødet.»

Ja, det er bra, for dette styrkjer både realpresensen, at Jesu offer verkeleg er til stades i elementa, og poengterer dessutan nattverden som fornyinga av fellesskapet/kyrkjelyden som Kristi kropp.

Handsaminga av elementa

Her har praksis vore høgst tilfeldig i Dnk; vigde og uvigde element har vore blanda saman både under måltidet og etterpå, innvigd vin er slått tilbake på flaska osv. No er dette i nokon grad presisert, slik at ein i alle fall behandlar vigde element med respekt etter måltidet. Eg forstår instruksjonen slik at ein både skal sjå til at det blir innvigd høvelege mengder, og at det som vert til overs, skal fortærast straks etter gudstenesta.

Bøn/dialog etter utdelinga

Her kan vi nytte den gamle formuleringa, men gjere den til ein dialog mellom prest og kyrkjelyd, idet kyrkjelyden seier fram det siste leddet: «Han styrkje og halde oss oppe i ei sann tru til det evige livet.» Det er bra!

Anamnesen og offerkarakteren

Ein vågar ikkje å rette anamnesen «minninga» mot Faderen, det vert tydelegvis for sterkt. Derfor er det vi, nattverdgestene/kyrkja som skal bli påmint om Herrens frelsesverk i nattverdfeiringa. Ein vågar heller ikkje å kalle nattverden eit offer, slik det alt frå byrjinga vart gjort. Dette fordi ein ikkje tek det radikale oppgjeret som er nødvendig for å skjone at alle våre offer er inkludert i Kristi offer. Eg siterer Regin Prenter: 'Slik tenkte oldkyrkja med bibelsk rett, når dei betrakta messa som kyrkjas takkoffer, ein evkaristi, med Kristus som sitt vesentlege innhald, men der også heile hans folk er inneslutta i ei levande deltaking i det eine og same offeret.'

Konklusjon

Det kunne ha vore verre, langt verre, jamfør dåpsliturgien! Vi har fått noko å gle oss over, men framleis må vi sakne den fulltonande, «hjartelege» nattverdfeiringa som mange av oss lengtar etter, og som vi hadde litt meir av i «johannesordninga». ■

Ingebrigt Huse Austnes, (f. 1947), kapellan i Spjelkavik, bosatt i Ålesund.

Liturgi som stedegengjøring

Fortst. fra side 13

fellesskap omtrent som nå, mens spørsmålet om en vil at barnet skal «oppdras i den kristne tro» er endret til et spørsmål om en vil barnet «skal bli døpt . . . og leve i den kristne tro», åpenbart ut fra en tanke om at fokus på opplæring her faktisk blir for snevert. Tiltalen til barnet etter dåpen er forenklet, men ikke grunnleggende endret i forhold til den formuleringen som nå brukes. Til slutt følger en del med presentasjon av dåpsbarnet for menigheten og fadderformaning.

Enkeltheter i dette forslaget kan selvsagt diskuteres, men etter mitt skjønn har en her funnet en god balanse mellom en sakramental dåpsforståelse som får fram at det i dåpen faktisk skjer en reell endring i gudsforholdet, og behovet for å uttrykke takknemligheten for det livets under barnet faktisk er i seg selv. Her har tanken om stedegengjøring fungert på en god måte. Samtidig er de nødvendige alternativer i forhold til dåp av ungdom og voksne også godt integrert i forslaget. I en tid med mye fokus på dåpsopplæring, kunne en imidlertid ha ønsket at sammenhengen mellom dåp og opplæring hadde kommet bedre til uttrykk.

4. Konklusjoner

De to underutvalgene jeg her har sett nærmere på, har altså håndtert ønsket om å utvikle en stedegen liturgi svært ulikt. Mens de første dåpsforslagene befant seg så langt inne i samtidskulturens forutsetninger at tanken om dåpen som sakrament ble nærmest utradert, justerte en dette og arbeidet seg fram til en liturgi som både er sakramental og ivaretar kontinuitet med luthersk og økumenisk dåpstradisjon, samtidig som det er grunn til å tro at de aller fleste som i dag nærmer seg kristen dåp, vil kjenne seg bedre ivaretatt med dette forslaget enn med den dåpsliturgi vi i dag bruker i Den norske kirke. På viktige punkter må dette reformforslaget etter mitt skjønn betraktes som vellykket.

Utvalget som har arbeidet med inngang, utgang og forbønn har slik jeg ser det, kommet svært mye kortere. Det skyldes at en her har blitt så sterkt fanget av stedegengjøringsperspektivet at forståelsen av gudstjenesten som sakramental nyskaping er blitt borte. Det kommer klart og direkte til uttrykk i Hansens forståelse av at gudstjeneste feires på grunnlag av det allerede gjenopprettede gudsforhold. Slik har den kristne kirke aldri tenkt, noe utvalget i og for seg viser at det er

fullt klar over når det inkluderer i sitt forslag bibelske syndsbejennelser som åpenbart er utformet på grunnlag av en helt annen liturgisk realisme. Men fordi helhetsforståelsen er definert på et annet grunnlag, forblir dette i det framlagte forslag nokså meningsløse forsøk på bringe en bibelske virkelighetsforståelse til uttrykk i en sammenheng der den åpenbart ikke har livets rett.

Det er imidlertid mye som tyder på at utvalget ved sitt fokus på syndsbejennelsen har bidratt til å sette søkelyset på riktig sted. Det bibelske syndsbegrep forutsetter en forståelse av moralens gudgitte autoritet som utfordrer de allment aksepterte verdier i samtidskulturen i betydelig grad. Skal vi i vår tid kunne lage en liturgi som både er sakramental og kontekstuell, er derfor syndsforståelsen kanskje det punkt i den kristne tro som i størst grad må gjennomtenkes og aktualiseres på nytt. Så langt som til å forstå det, er gudstjenestereformen kommet. Hvordan utfordringen skal håndteres, er vi imidlertid enda ikke i nærheten av å forstå.

Noter

¹ Se Østerengs artikkel, s 5-6

² For en noe grundigere redegjørelse for de synspunkter som ligger til grunn for denne artikkelen, viser jeg til min artikkel «En stedegen liturgi? Om arbeidet med reform av gudstjenesten i Den norske kirke», *Halvårsskrift for praktisk teologi* 2007/2, s. 56-63, som kommenterer prosessen ut fra status i oktober 2007. De dokumenter det vises til i det følgende, ligger på www.kirken.no.

³ Geir Hansen, «Gudstjeneste og liturgisk forberedelseskultur», *Halvårsskrift for praktisk teologi* 2/2006, s. 36-46; i forkortet form trykt som kronikk i *Vårt Land* 26.02.2007 med tittelen «En konstruktiv synderkjennelse». ■

Knut Alfsvåg, (f. 1955), forsteamanuensis i systematisk teologi ved MHS, misjonsprest i Japan (NMS) 1986-1999. Har i forskningsmessig sammenheng først og fremst arbeidet med teologihistoriske og dogmatiske problemstillinger knyttet til den lutherske reformasjon. Bosatt i Stavanger.

Dramaturgi og teologi

Liturgiutviklingen de siste 120 år

Endringsprosesser fra 1920- til 2010-liturgien i Den norske kirke

AV OLE FREDRIK KULLERUD

Den norske kirke er inne i en omfattende liturgirevisjon. Den kommende 2010-liturgien er resultatet av en reformperiode som ble innledet med nedsettelsen av Liturgikommisjonen av 1965 og nedfelte seg i Prøveliturgien av 1969 og den nye liturgien i 1977 med endringer i 1983 og 1992.¹ De 45 årene mellom 1965 og 2010 kan ses som en liturgisk overgangperiode. Også det forrige liturgiskiftet gikk over en lengre periode. De første endringene kom i 1887. Høymessen forelå i 1889. Etter 33 år ble den endelige Alterboken utgitt. Årtiene som ligger foran oss vil trolig i mindre grad enn tidligere tider slå seg til ro med avsluttede liturgireformer. Liturgien vil være i kontinuerlig endring.² Den tekniske redigeringsprosessen er blitt enklere. Dessuten er en tekst etter visse postmoderne forståelser flytende og ikke nedfelt en gang for alle. Den pågående liturgirevisjonen tar skrittet ut i «liquid liturgy».³

Vi skal i denne artikkelen undersøke den liturgiske utviklingen i Den norske kirke fra 1800-tallet av langs to akser, for det ene messens struktur eller dramaturgi, for det andre dens teologi. Hensikten er å belyse historisk de pågående liturgiske endringsprosessene. Dette skal vi gjøre ved å sammenligne hva slags endringer vi står overfor i de tre liturgirevisjonene de siste 120 år. Det blir innenfor rammene av denne artikkelen ikke anledning til annet enn noen utvalgte eksempler. Jeg begrenser meg til høymessen og et par merknader til begrevelsesritualet.

Salmemessen

Frem til utgangen av 1800-tallet skjedde det mer en dramaturgisk enn en teologisk utvikling i den norske gudstjenesten. Selv om reformasjonstidens og de to

etterfølgende århundrenes liturgiske utvikling faller utenfor denne artikkelen, må vi for forståelsens skyld nevne ett forhold fra tiden før liturgireformene tok til i 1887.⁴ For hva var liturgirevisjonen for 100 år siden en reform av?

I norsk liturgihistorie taler man gjerne om to typer liturgi, salmemesse og prosamesse. Liturgitypene går tilbake til Luthers to messeutkast, Formula missae (år 1523) og Deutsche Messe (år 1526).⁵ En salmemesse er kort fortalt en liturgi hvor faste liturgiske ledd som kyrie, credo (trosbekjennelsen) og agnus dei («Guds lam som bærer verdens synder») er gitt salmeform. Luther skrev salmer til dette bruk, og det kom senere flere. Salmen «Alene Gud i himmerik» - som fortsatt kan brukes som laudamus («Vi lover deg, vi priser deg ...») på førstedagene - er et eksempel på en slik salme.⁶ Salmemessen hadde alternative salmer for de enkelte liturgiske ledd, avhengig av kirkeåret. En prosamesse er derimot en messe hvor de faste liturgiske ledd ikke er salmer (poetisk form), men har prosaform. Både 1920-liturgien og den nye norske liturgien er prosamesser. Liturgien som var i bruk frem til forrige liturgirevisjon var imidlertid en salmemesse. Den var normert av Kirkeritualet av 1685. Inntil Kirkeritualet gjaldt Kirkeordinansen av 1537 med senere endringer som for Norges del ble avløst av en ny ordinans i 1607. Perioden under Kirkeordinansen kan man omtale som en brytningstid mellom prosa- og salmemesse. Men med Kirkeritualet i 1688 ble salmemessen knesatt som liturgisk prinsipp. Vi merker oss at salmemessen dermed i tid faller sammen med eneveldet (innført i 1660).

I Kingos salmebok (1699) kan man se hvordan det er angitt hvilke salmer som skulle synges til de forskjellige liturgiske ledd i ulike tider av kirkeåret og på de enkelte helligdager. Salmevalget var ikke fritt, slik man er vant til fra vår tid. Dette er et vesentlig trekk ved

salmemessen. Imidlertid ble det med tiden fritt salmevalg, fra 1795 i Christiansand stifts kjøpsteder for prester som søkte om det. Fra 1802 ble salmevalget fritt i Sjælland stift.⁷ Salmene ble nå - på pietistisk vis - i høyere grad uttrykk for den enkeltes trosliv. Den liturgiske funksjonen (å tolke en liturgisk handling) ble tilsvarende svekket. Salmemessen kom dermed til å fremstå som en serie salmer uten klar liturgisk struktur. Konventiklene kan ha ligget nær den sene salmemessen i form. På bakgrunn av denne utviklingen må man forstå ønsket hos enkelte om å gå over til faste liturgiske prosaledd. Det er dessuten mulig å tenke seg at konventiklene har skjerpet bevisstheten om gudstjenestens særpreg ved å fremstå som en kontrast til den egentlige liturgiske samling. I høringsuttalelser ble det allerede fra 1850-tallet gitt uttrykk for ønske om liturgiske reformer.⁸ Salmemessen fungerte ikke i henhold til sine opprinnelige intensjoner.

Altså, salmene hadde etter reformasjonen erobret liturgien og gjort den transparent for den allmenne fromheten uten at egne liturgiske tekster i særlig grad gav rom for en tolkning av den gudstjenestelige handlingen. Utviklingen i salmediktningen hadde dessuten løpt fra den liturgiske funksjonen. Salmemessen fremstod etter hvert som lite liturgisk.

Et halvveis oppgjør med salmemessen

Liturgirevisjonen ved inngangen til 1900-tallet var først og fremst en dramaturgisk endring. Endringen var riktignok moderat. Det skjedde også en viss utvidelse av gudstjenestens teologiske repertoar, men intet teologisk linjeskifte. Før vi studerer den teologiske og dramaturgiske fornyelsen, skal vi imidlertid kaste et blikk på den kulturelle og politiske konteksten for liturgirevisjonen.

Liturgirevisjonen for 100 år siden falt sammen med en større kulturell og politisk endringsprosess i Norge. På det politiske området ble parlamentarismen innført

i 1884; unionsoppløsningen fulgte i 1905. Kirkereformer hadde vært diskutert fra midten av 1800-tallet, og i perioden frem til 1920 fant det sted flere kirkelige reformer, samtidig som andre ble avvist. «Fri nattverd» (nattverd forrettet av lekmann) ble avkriminalisert i 1913. Ordningen med menighetsråd ble innført i 1920. På det teologiske området pågikk fra århundredskiftet til henimot 1930 kirkestriden om den liberale teologis hjemstavnsrett i kirken. Kulturelt opplevde Norge på overgangen mellom 1800- og 1900-tallet en oppgang. Det utgående 1800-tallet omtales gjerne som Norges litterære gullalder. Nasjonalromantikken førte for vårt lands del til en konsolideringsprosess etter danskestyrets opphør i 1814. Landstads Kirkesalmebok (1869) innebar en viss fornyelse av kirkesangen. 1904 kom det en norsk bibeloversettelse (revidert i 1930). Landsmålet (vedtatt av Stortinget i 1885 på bakgrunn av Ivar Aasens virksomhet fra 1840-tallet av) fikk direkte betydning for liturgirevisjonen ved at det måtte utarbeides liturgi på denne målformen. Elias Blix' Nokre Salmar ble i 1892 godkjent som tillegg til Landstad der menigheten gjorde vedtak om det.⁹ Nynorsk liturgi ble vedtatt i 1907. Den nynorske oversettelsen av Det nye testamente var ferdig i 1889, og hele Bibelen forelå i 1921. Nynorsk salmebok (Bernt Støylen, Peter Hognestad, Anders Hovden) fulgte i 1925. Den nye lit-

urgien blev en del av nasjonsbyggingsprosjektet.

Men liturgirevisjonen var også ledet av teologiske motiver. Et av grunnprinsippene var at takksigelsesaspektet ved gudstjenesten skulle bli sterkere. Dette var et avgjørende poeng for Gustav Jensen (1845-1922), stiftsprost i Kristiania og hovedlærer ved Practicum. Samtidig ønsket Jensen at gudstjenesten ved en tydeligere struktur skulle gjenspeile stadiene i kristenlivet. Sammen med sogneprest Wollert Konow Hesselberg (1832-85) gav Jensen i 1883 ut et messeutkast.¹⁰ Det ble debatt om Jensens og Hesselbergs ideer. Sogneprest Oscar Moe (1846-1918, professor Olaf Moes far) talte salmemessens sak.¹¹ Denne var den genuint lutherske gudstjenesteform, hevdet han; ved salmene kommer rettferdiggjørelsen ved tro på Kristus hele tiden til orde ved at alle motiver relateres til den. Moes synspunkter fikk ikke gjennomslag. Den nye prosamessen ble strukturert etter en vei-metafor, fra syndsbekjennelse til eukaristi. Teologisk bevarte 1920-liturgien et tydelig luthersk uttrykk. Arvesyndslæren kom klart frem, ikke minst i syndsbekjennelsen. Vekten av preken og syndserkjennelse ble understreket i klokkerbønnene. Rettferdigjørelseslæren var godt synlig, ikke minst i det alminnelige skriftemål.

Den dramaturgiske fornyelsen var imidlertid begrenset. I nattverdliturgien hadde man ikke evnet å gjenvinne en klassisk struktur. Det klassiske grunnmønsteret i kristen bønn er til Faderen ved Sønnen i Den hellige ånd (jfr. Efes 2, 18). I 20-liturgien ble tilbedelsen i nattverden avbrutt av at presten vendte seg mot menigheten etter Sanctus og oppfordret til anamnese («Kjæreste Kristi venner ...»). Så fulgte en bønn til Kristus som lovpriste hans frelsesgjerninger og bad om en rett nattverdgang. Agnus Dei kom i henhold til klassiske forbilder for tidlig, etter den nevnte bønnen til Kristus (1920-liturgiens nattverdbønn), for Fadervår og verba (innstiftelsesordene). Kommunionen (altergangen) fulgte umiddelbart og abrupt på verba.¹² Videre beholdt man et stort antall salmer. 1920-liturgien har for eksempel takkesalme for nattverden i tillegg til utgangssalme. Salmene ble med denne liturgien «pauser» i det liturgiske forløpet. Den dramaturgiske opprustningen av gudstjenesten ble ikke fulgt av et ditto oppryddingsarbeid. Det var fortsatt fritt salmevalg, og salmene dekket dermed i liten grad det liturgiske forløpet. Gudstjenesten beholdt derfor et «stillestående» preg.

Revisjonsarbeidet som førte frem til 1920-

liturgien fant altså sted innenfor rammen av nasjonsbyggingen, og revisjonen kan ikke betegnes som noen revolusjon. Endringene var først og fremst av dramaturgisk art, men det skjedde også - som vi har sett - en teologisk motivutvidelse av liturgien.

«**Bispemessen**»

Liturgien som ble tatt i bruk fra 1977 var en måteholden reform av 20-liturgien. 20-liturgien hadde det etter hvert oppstått en del misnøye med. Språket ble følt som gammeldags, og ønsket om en mer klassisk og fylldig liturgi var med 1920-liturgien i begrenset grad innfridd. Dessuten opplevde mange prester kollektbønnene musikalsk krevende, og det var etter hvert få som messet dem. 1920-liturgien var altså gjenstand for en «uthulingsprosess». Dette falt sammen med et internasjonalt liturgisk «jordskjelv». I den katolske kirke ble Annet vatikankonsil (1961-64) en katalysator for fornyelse av liturgien.

Det nye missalet kom i 1969 (Paul VIs missale). Reformen var frukt av en utvikling fra 1800-tallet av («den liturgiske bevegelse»).¹³ En av endringene var at presten skulle forrette mot menigheten (versus populum), en annen at folkespråket skulle brukes. Også lutherske kirker gjennomgikk en liturgisk fornyelse i etterkrigstiden. I Tyskland ble det drevet et iherdig forskningsarbeid innen liturghistorie, liturgisk teologi og praktisk liturgikk, med blant annet det brede anlagte verket Leiturgia som resultat.¹⁴ Blant dem som leverte viktige bidrag til den liturgiske fornyelsen var teologene Peter Brunner (1900-81) og Christhard Mahrenholz (1900-80), og før dem Hans Asmussen (1898-1968). Agende für evangelisch-lutherische Kirchen und Gemeinden forelå i 1962.¹⁵ Denne liturgien utmerket seg ved en konsis eukaristibønn som ikke sprenge grensene for luthersk teologi. Her var menighets-, men ikke gaveepiklese (påkallelse av Den hellige ånd), ikke eukaristisk offer, derimot tydelig anamnese (ihukommelse av Kristi frelsesgjerninger) uten akklamasjon (menighetssvar).¹⁶ I menighetsepiklesen nedbes Ånden over menigheten, i gaveepiklesen over nattverdelementene. I Church of England ble det nedsatt en liturgikommisjon i 1955 som presenterte prøveordninger fra og med 1965. Ny liturgi ble vedtatt i 1980 som alternativ (!) til Book of Common Prayer.17 Svenska kyrkan på sin side nedsatte en «handbokskomité» i 1968 for å revidere 1942 års kyrkohandbok, svenskens «20-liturgi». Arbeidet førte frem til en prøveliturgi som ble antatt av Kyrkomøtet i 1975 og utgitt i 1976 (bøkene «Svenska kyrkans gudstjänst»). Svenskene innførte ny kyrkohandbok i 1986.18 Liturgirevisjoner pågikk med andre ord i flere nasjonalkirker.

En liturgikommisjon ble nedsatt i Den norske kirke i 1965. Prøveliturgien som kommisjonen presenterte i 1969, var inspirert av økumeniske strømninger.¹⁹ Bibelsk salme var et dominerende element i denne liturgien. Men dette ble etter hvert oppfattet som for krevende for menighetene. Videre var anamnesen søkt tydeliggjort. I Kirkelig Fornylse

(KF) var ønsket om reform av gudstjenesten på økumeniske premisser levende. Men enkelte elementer møtte motstand.

I KFs liturgi var det nemlig tatt inn en epiklese. Professor Leiv Aalen skal under lørdagens morgenmesse på kirkestevnet på Gran i januar 1979 ha listet seg fra plassen sin ned til døren. Han skal så på tomannshånd ha meddelt at han ikke kunne delta i en nattverd som var heretisk. Under et måltid på Gregerstua etter messen gjentok han dette offentlig. Epiklesen var for ham uakseptabel i en luthersk messe. Dagen etter hadde celebrant Stein Eirik Foss forandret liturgien: «vi må jo bruke gjeldende innstiftelsesord i Den norske kirke».

Lite av det økumeniske stoffet fikk inngang i 77-liturgien.²⁰ Liturgikommisjonens arbeid ble satt til side.²¹ Carl Fr. Wisløff (1908-2004) hadde allerede trukket seg, nærmest av motsatte årsaker (konservativt lutherske), i protest mot det han oppfattet som en teologisk forflatning av kollektbønnene. Biskopene tok til slutt saken i egne hender og fastla liturgien som ble gjort gjeldende fra første søndag i advent 1977.²² Det ble på denne tiden sagt at det hadde vært maktpåliggende for biskopene at liturgirevisjonen kom i havn før biskop Kaare Støylen i Oslo gikk av med pensjon og man fortsatt kunne glede seg over hans lederskap.

Resultatet ble at man stod igjen med en liturgi som på den ene siden svekket språket i 1920-liturgien, preget av Bibelen og luthersk fromhetstradisjon, og på den andre siden ikke var dramaturgisk radikal nok i forhold til denne liturgien. En svakhet ved 77-liturgien

var at man ikke bedre fikk tilpasset salmebruken til handlingsmomentene i messen. Her slet man fortsatt med sammenbruddet innen salmemessen på 1700- og 1800-tallet hvor salmer mistet sin liturgiske funksjon. Man tapte altså 1920-liturgiens kvaliteter, som et direkte, bibelsk språk, men overvart ikke dens svakheter, nattverdbønn rettet til Kristus, og ikke til Faderen, og en lite poengtert anamnese uten akklamasjon. Videre falt i 1977 muligheten til å messe Fadervår og verba bort. Læremessig fant det sted en viss avsvakkelse av den lutherske arvesyndslære ved at syndsbekjennelsens «onde lyst» ble endret til «lysten til det onde», et uttrykk som i seg selv ikke fikk frem at det etter luthersk teologi er selve viljen eller lysten som er ond. De nye kollektbønnene var kortere enn de gamle, de var såkalte missalekollekter, ikke så sterkt knyttet til første rekkes evangelier som de gamle kollektene (tekstkollekter), heller ikke så spekkede av teologi. De gamle kollektene kunne nærmest fremstå som små teologiske avhandlinger på melodi.²³ Teologien i de nye kollektene hadde i følge flere debattanter synergistiske trekk. Formuleringer som «hjelp oss til å ...» gjorde mennesket, og ikke Gud, til hovedaktør i den kristnes åndelige liv.²⁴ Størst motstand i den nye liturgien møtte det nye Fadervår (bibeloversettelsen av 1978) hvor ønskekonjunktivene i tredje person (vorde, komme, skje) var erstattet av imperativer - «**da**» - i annen person, som henla helligelsen av gudsnavnet osv til menneskelig initiativ (fremhevet av passivformen «holdes hellig», underforstått: av meg!).

Særlig i Nord-Hålogaland bispedømme førte innføringen av ny liturgi til konflikter. Spesielt læstadiansk pregede menigheter ønsket å beholde liturgien de kjente seg hjemme i, men de møtte begrenset forståelse fra kirkeledelsens side.²⁵ «Liturgisaken» (brytningen om menighetens rett til å bestemme liturgi) ble til sist tapt i Høyesterett i 1987.²⁶ Forsatt benytter imidlertid flere menigheter i Troms og Finnmark gammel liturgi. Biskop Nergård fikk i 1981 departementet til å utvirke en regjeringsbeslutning som gav dem mulighet til å beholde 20-liturgien på dispensasjon.²⁷

Hvorfor kom den nye liturgien da den kom? 1970-tallet var generelt en kulturell brytningstid. Studentopprøret i 1968 innevarslet et oppgjør med det gamle samfunnet, med autoriteter og tradisjoner. Det fant sted liturgireformer over store deler av kristenheten. Den katolske liturgireformen har jeg allerede nevnt. Det ble eksperimentert med nye liturgier i protestantiske kirker. Den økumeniske Lima-liturgien fra 1982 var resultat av slike prosesser. 77-liturgien var likevel bare én av

flere samtidige reformer i Den norske kirke. Ny bibeloversettelse forelå i 1978, salmebok i 1985. De kirkelige reformer ble videreført, og Kirkemøtet trådte første gang sammen i 1984. 1970-tallet var en kreativ periode i Den norske kirke. Dette var tiden for Jesusvekkelsen, den sosialetiske vekkelse og abortkampen. Det skjedde videre teologiske endringer: Menighetsfakultetets lærerråd gikk inn for kvinnelige prester (1972), og forstanderskapet åpnet deretter practicum for kvinner (1976). Viktigere for vårt spørsmål var det nok at 1920-liturgien var språklig og musikalsk utdatert, og at kirke- og fromhetslivet siden 1920 hadde gjennomgått en betydelig utvikling som 1920-litugien naturlig nok ikke fanget opp.

Etter hvert ble det bøtt på noen av svakhetene ved 77-liturgien, men også nye elementer kom til. I 1983 kom den første revisjonen.²⁸ Det ble nå innført en nattverdbønn rettet til Faderen som alternativ til «Oppstandne Herre og frelser ...».²⁹ Bønn for det ufødte liv kom også med. I 1992 var gudstjenestebøkene ferdig.³⁰ Det ble da igjen mulig å messe Fadervår og verba. I henholdsvis 2003 og 2004 kom det nye liturgier for gravferd og vigsel.³¹ Disse er tatt i bruk i mange menigheter, men ikke overalt. Gravferdsliturgien var gjenstand for debatt. Kan man be for avdøde, som man gjør i det nye ritualet?³² Dette var fremmed for luthersk tradisjon. Det samme gjelder overgivelsen av den avdøde til Gud: «Sammen vil vi overgi ham/henne i Guds hender [og følge ham til det siste hvilested].»³³

Utviklingen i kirkesangen er det ikke rom for å drøfte innenfor rammen av denne artikkelen. Kun ett forhold skal nevnes. En forskjell mellom gammel og ny liturgi ligger i gudstjenestens tonespråk. Overværer man en gudstjeneste med gammel liturgi i dag, kan den oppleves som høytdelig og preget av en slags ro. Flere forhold ligger bak dette. Messesangen i 1920-liturgien er musikalsk enhetlig, 77-liturgien ble derimot til musikalsk sett bit for bit (som det ble stemt for og imot) og fremstår derfor i større grad som et lappeteppe. Virkningen av ro i 1920-liturgien skyldes også at messemusikken der står i den romantiske tradisjon fra Mendelssohn som tilstrebet harmoni. Romantikkens liturgiske musikk var rytmisk jevn (4/4 takt). I norsk kirkemusikk ble dette stilidealet særlig formidlet gjennom L. M. Lindemann. Messemusikken i 20-liturgien er videre gjerne syllabisk (et taktslag mot en stavelse i teksten). Den estetiske virkningen av alt dette er en direkte og langsom liturgi som kan formidle en opplevelse av at man står for den levende Gud. Med 77-liturgien kom det imidlertid en annen estetikk. 1960- og 1970-tallets kirkemusikk i Den norske kirke grep i stor grad tilbake til gregorianikken. Prøveliturgien av 1969 var preget av gregorianske melodier. Den gregorianske musikken er uten takt og har en flytende rytmikk. Den kjennes åpen mot evigheten. Imidlertid avsvakket man i prosessen frem mot bispemes-

sen gregorianikken ved å tilføre den takt idet man satte den inn i et metrisk og harmonisk regime. Det kom inn en mer folkelig meloditenkning. Man ønsket dessuten et mer snakkende tonespråk som løper i den talte setnings hastighet. Disse forholdene gir sangen tempo og et mer «hektisk» preg enn den gamle liturgien.

Også i gudstjenestens tekster kan man påvise en forskyvning i aktivistisk lei. Olaf Hillestads salme «Lukk opp kirkens dører» (NoS 24) er preget av imperativer, «lukk opp» og «reis deg» som går igjen i alle tre vers. Teksten fremstår dermed mer som appell til lovsang enn som et kultisk element i seg selv. «Lova Gud, lova Gud, til vår gjerning går vi ut ...» er omkvedet i oversettelsen fra 1980 av en gammel tysk kirkevise (NoS 611). Oppfordringen til lovsang i omkvedet fører ikke inn i noen dveling ved Guds vesen eller frelsesgjerningene, men de korte imperativ-uttrykkene går straks over til å beskrive hva vi skal gjøre. Svein Ellingsens salme «Noen må våke i verdens natt» (NoS 733) har verbet «må» seks ganger i de to første strofene (av tre strofer). Formuleringen «hjelp oss å følge ditt bud» understreker den antropocentriske slagsiden. Denne type lovsang åpner ikke for en større virkelighet, men fremstår som et forsøk på å lovsynge uten eksklusivt fokus på Gud. Den gamle lutherske salmeskatten åpnet snarere et rom ved å hensette den som sang til frelsesgjerningene.³⁴ Kingo synger:

 Se hvor han med doden strider det Guds lam, vår Frelser god hvor han engstes, hvor han lider hvor opprøres alt hans blod! Gresset hvor min Jesus lå, blodig dugg nu dryppet på av hans årens purpurkilde. Akk, hvor led da Jesus ille.³⁵

Summa summarum, 77-liturgien fikk i begrenset grad rettet opp den gamle liturgiens svakheter. Det lutherske fokus på forsoningen og rettferdiggjørelsen ble videreført, men det skjedde en viss svekkelse i måten dette ble uttrykt på. Sammenligner vi Landstads reviderte salmebok med Norsk salmebok, kan vi fastslå en aksentforskyvning i lovsangen i retning av menneskets gjerning. 77-liturgien markerte altså intet radikalt brudd med 20-liturgien, hverken teologisk eller dramaturgisk, men den teologiske profilen og uttrykksmåten ble svekket.

Det endelige farvel med salmemessen?

Den pågående liturgirevisjonen innebærer på en ganske annen måte enn den forrige en frigjøring fra den klassisk lutherske kristendomsforståelse. Vi skal se hvordan dette kommer til uttrykk i messens tekster. Oppmerksomhet skal også vies forslagets dramaturgi. Vi begynner imidlertid med å plassere den liturgiske endringen i en større kontekst.

Hvorfor arbeides det igjen med en liturgirevisjon i våre dager? Vi står i likhet med under liturgirevisjonen for 100 år siden og på slutten av 1970-tallet overfor en større

kirkelig endringsprosess. Noen eksempler: Samtidig med liturgirevisjonen forbereder man ny salmebok. Kirkeordningen diskuteres nok en gang. Grunnlovsjubileet i 1814 og de forfatningsendringer som drøftes i den forbindelse er en del av den politiske bakgrunnen for dette. Kristendommens plass i KRL-faget har vært på dagsordenen siden 1996. Trosopplæringsreformen (vedtatt av Stortinget 2003) er under implementering.³⁶ Viktige aktører ønsket at den liturgiske utviklingen skulle trekke vekslr på dynamikken i denne reformen.³⁷

I Sverige har det omtrent samtidig pågått et liturgisk reformarbeid (kyrko håndboksgruppen fra 1997 og innstilling vedrørende ny kyrkohandbok i 2000).³⁸ Det er foreløpig ikke kommet noe forslag; antagelig vil et utkast drøye ytterligere et par år etter som reformen vil inkludere liturgi for velsignelse av partnerskap, og utkast til dette foreligger ennå ikke.

Uansett, poenget for oss er at som under de to foregående liturgiskiftene finner dagens norske liturgireform sted i en bredere kontekst av kirkelige reformer og parallelt med liturgirevisjoner i våre naboland.

Forslaget til ny liturgi representer ikke bare en viss svekkelse av messens bibelske substans, slik som 77-liturgien, men delvis ligger en reinterpretasjon av elementer i den kristne tro til grunn. Dette ser man i nattverdliturgien hvor sakramentets begrunnelse i Jesu offer ikke lenger er enerådende. Setningen «som han gav til soning for alle våre synder» er sløftet i celebrantens tilsagn etter kommunionen. I to av tre alternativer for postcommunio (takkebønn for nattverden) er motivene etiske: «... gitt sitt liv for én verden og én menneskehet» og «gi oss kraft til å gå frimodig ut i verden for å gi din kjærlighet videre til våre medmennesker». Den horisontale dimensjon får nå i større grad enn tidligere prege liturgien. Av åtte eukaristibønner er fire (C - F) uten henvisning til Jesu død og oppstandelse.³⁹ Selv om nyere kristendomstolkninger har spilt en betydelig rolle i Den norske kirke siden 1970-tallet, har de til nå i liten grad fått nedfelle seg liturgisk. 77-liturgien innebar for eksempel ingen grunnleggende endring av nattverdbønnen. 2010-liturgien blir et uttrykk for den horisontale vendingen i teologien.

Forslaget til liturgi 2010 er båret av dramaturgisk bevissthet.⁴⁰ Kortere og hyppigere skiftende ledd og større valgfrihet er særtrekk ved utkastet. Ungdommens kirkemøte gikk i 2003 inn for en reform av gudstjenesten på slike premisser.⁴¹ Møtets anliggen-

der fikk gjennomslag: «Kjerneverdier» som «fleksibilitet» skulle erstatte en «regelstyrt» liturgi.⁴² Her er det en avgjørende forskjell fra 77-liturgien som fortsatt var et «moderne» prosjekt med ensretning som mål, jevnfør kirkeledelsens holdning til menigheter som ønsket gammel liturgi. Dessuten var det på 1990-tallet allerede liturgiske endringer på gang (bl.a. vigsel og gravferd) som var «i ferd med å sprengre rammen for hva den nåværende gudstjenesteordningen tåler» (Wagle).⁴³ Allerede gravferdsritualet av 2003 åpnet for flere alternativer og brøt opp tekstmengden i kortere skriftdor og bønner med flere alternativer.

De innledende rubrikkene for nattverden i forslaget til liturgi 2010 sier at kalk og disk skal være dekket «med et klede når disken er plassert oppå kalken» og at «brød og vin som blir til overs etter utdelingen, skal behandles på en verdig måte».⁴⁴ Saksorienteringen er mer konkret og sier at «når alle har mottatt nattverden, blir alteret dekket av. Dersom det er brød og vin til overs, kan det enten spises og drikkes opp ved alteret, eller ryddes sammen og dekkes med kalkkledet».⁴⁵ Her øyner jeg en vilje til å overvinne noe av den liturgiske skjødesløshet som har preget nattverdforvaltningen i Den norske kirke på 1900-tallet. Overraskende er da merkningen om at NFG overveide å gjøre avalkoholisert altervin obligatorisk.⁴⁶ Særlig når det angivelig har vært et poeng å reetablere nattverden som et «vanlig måltid» med «ordentlig mat» (og drikke?!).⁴⁷ Dette er imidlertid ikke kommet inn i forslaget. Videre er offertoriet (fremsettelsen av brød og vin til sakramental bruk på alteret) blitt tydeliggjort.⁴⁸ Forslaget kommer det uoffisielle og av kirkeledelsen neglisjerte liturgiske fornyelsesarbeid, ikke minst blant en del KF-prester, et stykke på vei i møte.

Et bærende element i forslagets dramaturgi er imidlertid uttrykk for noe annet, en nedbygging av kirkens grenser. Ett uttrykk for dette er forslaget om å sette opp frittstående alter ute på kirkegulvet for å forrette liturgien versus populum, hvilket anbefales som normalordning der det er praktisk mulig.⁴⁹ Begrunnelsen er at dette uttrykker «at nattverdfeiringen er et felles anliggende for hele menigheten»⁵⁰, at det er «mer åpent og inkluderende», og at «fellesskapet rundt Herrens bord [dermed] utvides til å gjelde flere». Forslaget er dermed i tråd med avskaffelsen av den kirkelige disiplin på 1990-tallet. «Nattverden gjelder ikke lenger ’den lille flokk’», sier forslaget, «men tilbys alle døpte med ulik troserfaring og livsstil».⁵¹ Fjerningen av den

innledende og «sterkt selvførdømmende» (Geir Hansen) syndsbekjennelsen i liturgi-forslaget må langt på vei ses som uttrykk for det samme.⁵² Idet dette skrives, pågår en debatt om døpeformelen. Vatikanet har avvist at man kan døpe til «Skaperens, Befrierens og Livgiverens navn».⁵³ Den norske kirke ser foreløpig ut til å legge seg på samme linje, men det er noe press i retning av kjønnsnøytrale omskrivninger av de guddommelige personenes navn.⁵⁴

De dramaturgiske endringene som foreslås iverksatt fra 2010 er uttrykk for 1960-tallets liturgiske idealer. De fikk som antydnet, i liten grad inngang i 77-liturgien. Det har de senere år vært en strømning internasjonalt bort fra den for 1960- og 1970-tallet typiske intimiseringen av gudstjenesten, ikke minst innen den katolske kirke. Det er pekt på at møtet med andre religioner og ærefrykten man der observerer i det rituelle livet, gjør kristne bevisst at møtet med Gud er høytid. Den nåværende paven har fremholdt, både for og etter at han ble pave, fordelen ved å forrette messen ad orientem («mot øst», i praksis mot alteret).⁵⁵ Dette er også i tråd med de ortodokse kirkers praksis.⁵⁶ I den aktuelle liturgivitenskapelige debatt har det blitt pekt på at det å forrette mot øst uttrykker at menigheten ikke er et lukket fellesskap,⁵⁷ men fellesskap med «menigheten i himmelen og på jorden». «Mot øst» anskueliggjør dessuten, kunne man tillegge, at liturgi er å gjøre tjeneste for Den Helliges åsyn.

Alt i alt kan man konstatere at restene av den gammellutherske botsfromheten i 2010-liturgien må vike til fordel for en «brukerstyrt» kirke med horisontalt tyngdepunkt. Forslaget er imidlertid båret av dramaturgisk bevissthet, men i høy grad knyttet til 1960-tallets liturgiske idealer.

Oppsummering

Vi har i denne gjennomgangen sett at de tre liturgiskiftene vi har behandlet, har hatt noe ulikt fokus. Liturgiskiftet som ble avsluttet med Alterboken av 1920 var primært en dramaturgisk reform, men med en viss teologisk perspektivutvidelse. Den neste revisjonen, med 77-liturgien som tyngdepunkt, innebar særlig en språklig og musikalsk oppdatering. Samtidig fant det sted en viss teologisk svekkelse. Den pågående gudstjenestereformen kan derimot karakteriseres som både en dramaturgisk og teologisk forandring. Med dette kan vi også konstatere en viss progresjon i den samlede revisjonsprosessen de siste 120 år. Det pågående revisjonsarbeidet åpner for første gang for alternativer til klassisk evangelisk-luthersk kristendomsforståelse.

Noter

¹ Liturgiene for dåp, gravferd og vigsel kom først i 1981 og ble revidert i 1986. Disse liturgiene forelå i utkast allerede i 1977-78. Det kom atter nye ordninger for gravferd og vigsel i henholdsvis 2003 og 2004.

² Se for eksempel Finn Wagle, Høymesse under endring. Innledning til samtale om reform av høymessen, Kirkemøtet 19.11.03; se også Innstilling til NFG fra UU1. Bearbeidet etter siste behandling i UU1 1. nov. 2007. Kommentarer til dokumentene Samling, Forbønn og Sendelse.

³ Jeg ompreger her et uttrykk fra en boktittel av Zygmunt Baumann, Liquid modernity, Cambridge 2000.

⁴ Se generelle oversikter over norsk liturgihistorie, for eksempel Helge Fæhn, Gudstjenestelivet i Den norske kirke fra reformasjonstiden til våre dager, Oslo 1994. Til liturgirevisjonen for 100 år siden, se Lars Flato, Den store liturgirevisjonen i vår kirke 1886-1926. En kirkehistorisk undersøkelse, Oslo 1982.

⁵ Deutsche Messe finnes i norsk oversettelse i Sigurd Hjelde, Inge Lønning og Tarald Rasmussen (utg.), Martin Luther. Verker i utvalg bd. V, Oslo 1982: 7-39.

⁶ Dette bekrefter Baumstarks annen lov for liturgisk utvikling: Eldre lag av liturgien holder seg lengst i kirkeårets fester, A. Baumstark, Liturgie comparée. Principes et méthodes pour l'étude historique des liturgies chrétiennes, 3. utg, Paris 1953: 30.

⁷ Fæhn 1994: 209f; 302.

⁸ Ibid: 321.

⁹ Ibid: 316.

¹⁰ Gustav Jensen og W. K. Hesselberg, Udkast til en forandret Høimesse-liturgi, Kristiania 1883.

¹¹ Oscar Moc, Vor Høimesse-Gudstjenestes Historie siden Reformationen, Kristiania 1888 (særtrykk av Theologisk Tidsskrift for den evangelisk-lutherske Kirke i Norge III. Række, Bind 2, 3. Hæfte: 402-59).

¹² Alterbok for Den norske kirke, 3. oppl. Oslo 1945: 16-21.

¹³ Den anglikanske benediktineren Gregory Dix (1901-52) fremholdt at messen går tilbake på at Jesus tok et brød, takket, gav disiplene og sa; messen var altså handlinger med en bestemt struktur («shape»), The shape of the liturgy, Westminster 1945.

¹⁴ Karl Ferdinand Müller, Walter Blankenburg, Liturgia: Handbuch des evangelischen Gottesdienstes, mit einem Geleitwort der Lutherischen Liturgischen Konferenz Deutschlands, Kassel 1954-70.

¹⁵ Agende für evangelisch-lutherische Kirchen und Gemeinden, herausgegeben von der Kirchenleitung der Vereinigten Evangelisch-Lutherischen Kirche Deutschlands, Berlin 1962.

¹⁶ Ibid. 1. Bd. Der Hauptgottesdienst mit Predigt und heiligem Abendmahl und die sonstigen Predigt- und Abendmahlsgottesdienste. Ausgabe für den Pfarrer, Form B: 70-76.

¹⁷ The Alternative Service Book, Cambridge 1980. Se forordet: 9-11.

¹⁸ Bengt Hägglund, Traktat om liturgin i den svenska kyrkan, Göteborg 2000, se særlig: 13-24. Heftet er et angrep på den svenske liturgiutviklingen etter 1942 som forfatteren oppfatter som i strid med luthersk tradisjon.

¹⁹ En prøvcordning for høymessen i Den norske kirke, Oslo 1969.

²⁰ Ordning for høymessen, Oslo 1977; Gudstjenester og kirkelige handlinger, Oslo 1978 («ringpermen»).

²¹ Ny ordning for høymessen, NoU 1976: 5.

²² Kgl.res. 16. sept. 1977.

²³ De fleste av disse stammer fra Veit Dietrich (1506-49).

²⁴ I regi av FBB ble det så i 1989 gjort et forsøk på å

revidere de gamle kollektbønnene, Reviderte kollektbønner BM. Utgitt av For Bibel og bekjennelse, Råde 1989. Et arbeid av kapellan Jan Bygstad lå til grunn for utgivelsen. Den nynorske versjonen ble utgitt av FBB i 1993 (oversettelse ved sogneprestene Svein Morland og Otto Odland). Den nynorske versjonen er senere bearbeidet av Svern Martinsen i 2005 og brukes i Øygarden prestegjeld; tilgjengelig på http://www.kyrkja.net/eukpfullst.htm [29.02.08].

²⁵ Gammel liturgi ble i 1977 innrømmet i inntil to år «der hvor særlige vanskeligheter måtte være til hinder for innføring av den nye». I 1979 ble det konstatert fortsatt vanskeligheter etter to år. Menighetsrådet kunne fra nå av søke dispensasjon for ett år ad gangen, men trengte også godkjennelse av biskopen, Kgl.res. 26. okt. 1979.

²⁶ Kåre Svebak, Statskirke uten menighetsrett. Historien om Den norske kirkes høymessereform og motstanden nordpå 1977-1983, Finnmark distriktshøgskole 1990.

²⁷ Kronprinsregentens resolusjon 27.03.81.

²⁸ Ordning for høymessen, Oslo 1983.

²⁹ Den alternative nattverdbønnen lå i materialet fra Liturgikommisjonen, men ble satt på vent til den nye liturgien hadde fått gå seg til.

³⁰ Gudstjenestebok for Den norske kirke I-II, Oslo 1992.

³¹ Gravferd, Oslo 2003; Vigsel, Oslo 2004. Vedtatt av Kirkemøtet i 2002.

³² Dette gjelder enkelte av flere alternative bønner. I bønn etter talen, alternativ A finnes følgende setning: «Barmhjertige Gud, vi overgir ham/henne i dine hender. Du som har skapt oss i ditt bilde og gitt oss Jesus Kristus som vår Frelser, reis oss opp på oppstandelsens dag til evig liv hos deg», Gravferd, Oslo 2003: 13f. I bønn ved gravstedet kommer bønnen for avdøde direkte til uttrykk i to av fire alternativer. C har: «Herre Jesus Kristus, la (navnet nevnes) få hvile i fred under korsets tegn til oppstandelsens morgen. Hjelp oss i liv og død å sette vårt håp til deg» (s. 17). D har en lignende formulering (ibid).

³³ Ibid: 9.

³⁴ Erik A. Nielsen, Kingos pasjon i Hymnologiske meddelelser 16 (1987)/1: 3-46.

³⁵ Salmen «Over Kedron Jesus treder», her etter Landstads rev. 305, tredje strofe (NoS 123).

³⁶ St.meld. nr. 7 (2002-2003) Trosopplæring i ei ny tid. Om reform av dåpsopplæringa i Den norske kyrkja bygger på en offentlig utredning (NoU 2000: 26).

³⁷ Wagle 2003.

³⁸ Hägglund 2000: 25; 9.

³⁹ NFG Sak 49/07 Innstilling til nattverdliturgi for DnK. Vedlegg 3 til NFG Pr 19, http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=9246 [19.01.08]. - Den katolske kirke hadde under 1960-tallets liturgireform fått flere nattverdbønner. Først senere har i liturgivitenskapen nattverdbønnen fått større oppmerksomhet; man var ikke lenger bare opptatt av «shape». I Den norske kirke kom spørsmålet om nattverdbønnen senere, og har ikke påkalt bred oppmerksomhet. Det kom inn nye nattverdbønner i ordning for nattverd utenom høymessen i 1983, i «Johannes-liturgien» som den uformelt ble kalt. Denne var rikere enn hverdagsmesscordningen (i liturgikommisjonen uformelt omtalt som «Peter-messen»). Med nattverdbønnene ble etter hvert også spørsmålet reist om offer i messen, hos oss først og fremst innen deler av bekvennelsesbevegelsen (KF og SKG) på 1990-tallet, men det skal vi her la ligge.

⁴⁰ Forslagene til nye liturgier ligger på http://www.kirken.no/?event=doLink&famID=9230 [27.02.08].

⁴¹ UKM 05/03.

⁴² Innstilling til NFG fra UU1. Se sluttnote 2. Kjerne-

verdiene er «fleksibilitet, involvering og stedengjøring».

⁴³ Wagle 2003.

⁴⁴ NFG Sak 49/07, henholdsvis pkt. 3 og 8. Jfr. samme punkter i NFGs Forslag til ny nattverdliturgi, 1. behandling, C. Innledende rubrikk for nattverdfeiringen (s. 12), KR 15/08, 13.-15.02.08, http://kirken.no/?event=doLink&famID=9246 [03.08].

⁴⁵ NFGs Forslag til ny nattverdliturgi, (se sluttnote 44) C (s. 11).

⁴⁶ NFG Sak 49/07, til pkt. 4.

⁴⁷ NFGs Forslag til ny nattverdliturgi (se sluttnote 44), B (s. 4).

⁴⁸ NFG Sak 49/07, pkt. 3.

⁴⁹ Ibid, pkt. 1. Gustav Jensen gikk i sin tid inn for versus populum samt avskaffelse av messeklærne.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ NFGs Forslag til ny nattverdliturgi (se sluttnote 44), pkt. B 2 (s. 5), Se også Vårt Land (VL) 17.03.08.

⁵² Syndsbekjennelsen skal forandres, http://www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famID=321 [25.03.08].

Se også Innstilling til NFG fra UU1 Bearbeidet etter siste behandling i UU1 1. NOV. 2007. Kommentarer til dokumentene Samling, Forbønn og Sendelse.

⁵³ VL 08.03.08.

⁵⁴ VL 17.03.08 (flere artikler). - Allerede 77-litugien åpnet for et mer allment gudsbegrep ved at det siste leddet i uttrykket «Den almægtige Gud, vor Herre, Jesu Kristi Fader» ble strøket i bønnen med håndspåleggelse umiddelbart etter dåpen, Alterboken: 83; Gudstjenesteboken I: 132.

⁵⁵ Joseph Ratzinger, Der Geist der Liturgie. Eine Einführung, 6. oppl. Freiburg 2002: 65-73. Se også Ratzinger, Das Fest des Glaubens, 3. oppl. Einsideln 1992: 121-126. Ratzinger berømmer her «våre evangeliske brødre» for at de på en måte som gjør inntrykk, har beholdt den gamle liturgiske bønneorienteringen, ibid: 125.

⁵⁶ Spørsmålet om bønneretningen er historisk kompleks og kan også bedømmes teologisk ulikt. Se for eksempel Albert Gerhards, «Blickt nach Osten!» Die Ausrichtung von Priester und Gemeinde bei der Eucharistie – eine kritische Reflexion nachkonziliarer Liturgiereform vor dem Hintergrund der Geschichte des Kirchenbaus, i Martin Klöckener/Arnaud Join-Lambert (Hg.), Liturgia et unitas. In honorem Bruno Bürki, Freiburg/Schweiz 2001: 197-217. Jeg har på langt nær gitt noen uttømmende behandling av dette spørsmålet.

⁵⁷ Michael Lang, Conversi ad Dominum. Zu Gebetsos-tung, Stellung des Liturgen am Altar und Kirchenbau, i Forum Katholische Theologie 16 (2000): 81-123, til dette spørsmålet: 107, her sitert etter Klöckener 2001: 206. ■

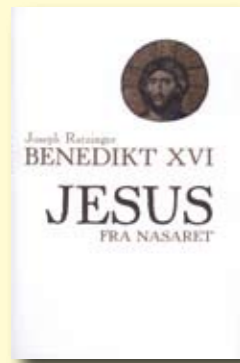

***Ole Fredrik Kullerud**, (f. 1964) - bosatt i Halden - er kirkehistoriker og prest i Den norske kirke. Han har arbeidet bl.a. på Menighetsfakultetet, i Feltprestkorpset og i Nord-Hålogaland bispedømme. Blant andre ting holder han på med en doktoravhandling om et emne fra senmiddelalderens kirkeliv i Mellomeuropa.*

Bokanmeldelse

**Joseph Ratzinger/Benedikt XVI:
Jesus fra Nasaret
Del 1: Fra dåpen i Jordan til
forklarelsen på berget
Oversatt av Anne Berit Hadland
Avenir Forlag 2007**

AV BOE JOHANNES HERMANSEN

Det fortelles at forlagssjef Asle Dingstad i Luther/Avenir Forlag nærmest løp bena av seg på en bokmesse for å få tak i rettighetene til Joseph Ratzingers bok om Jesus, som var blitt presentert samme sted. Jeg forstår godt hvorfor. Boken har på kort tid blitt en bestselger både på det tyske og engelske språkmarkedet. Den norske utgaven har også solgt bra. Forlaget har akkurat trykt et nytt opplag.

La det være sagt med en gang: Paveboken er befriende lesning. Ikke minst i den forstand at den fastholder Bibelens ord som troverdig. Med stor dyktighet og innsikt distanserer han seg fra liberalteologiens bibelkritiske Jesusforskning. Han holder frem bibeltekstene som hellig skrift som må leses i kirkens rom.

Gjennom 238 sider drøfter han både mange temaer, som for eksempel «Guds rike» og «Menneskesønnen», og flere tekst-avsnitt som «Bergprekenen» og «Herrens bønn». Gjennom det hele makter han å kombinere bibeltolkning med bibelteologiske linjer og oppbyggelige refleksjoner.

Forfatterens ønske er «å bidra til å gi næring til et levende forhold til ham (Kristus)» - slik han sier i forordet. Det makter han i høyeste grad.

Han holder Det gamle og Det nye testamente sammen og viser at Jesus Kristus er nøkkelen til forståelsen av Bibelen som helhet.

Det er ikke for mye sagt at forfatteren har en evne og gave til å føre leserne inn i Skriftens hemmeligheter på en måte som vekker

både tillit, beundring og glede. Og som dermed gir inspirasjon til fornyet og fordypet studium.

Tenk at det er den øverste lederen for verdens største kirkesamfunn som står for en slik holdning til Skriften. Her har våre lutherske kirker, med dens utdanningsinstitusjoner og tjenere, virkelig noe å lære. Boken har derfor også blitt kalt en økumenisk begivenhet, og er blitt anbefalt lest av mange. Jeg vil gjerne være med å understreke dette.

Samtidig er det naturlig nok spørsmålstegn en kan stille til enkelte av avsnittene i boken. Men det er ikke fremmed for forfatteren, som selv inviterer leserne til kritisk lesning og motsigelser.

Ratzinger sier at han håper å supplere med blant annet barndomshistoriene i en del to. Vi får håpe han får tid og krefter til en slik utgivelse.

Vi anbefaler forlaget at det for senere utgivelser legges enda mer arbeid i språket, både for gjøre det enklere og for å unngå så mange trykfeil som i denne utgaven. ■

Hva er FBB?

Troens grunn

I Den Hellige Skrift finner vi det faste ståsted som trengs i møte med de mange omskiftende syn i vår tid. §1 i lovene lyder derfor: «For Bibel og Bekjennelse har Den hellige skrift og Den norske kirkes bekjennelsesskrifter som grunnlag for sin virksomhet. Det betyr at Det gamle og Det nye testamentets profetiske og apostoliske skrifter er den endegyldige norm i alle spørsmål som gjelder kirkens lære og liv, og at troskap mot Skriften er troskap mot det apostoliske ord».

Troens vei

Det vil alltid være behov for undervisning og veiledning i troens hemmeligheter, slik at vi som enkeltkristne og som menighet kan gå troens vei i lydighet mot Guds vilje. Til FBBs formål hører derfor Å hjelpe og veilede i aktuelle spørsmål av betydning for forkynnelsen og for arbeidet i menighetene og de frivillige virksomheter i kirken.

Troens strid

I en tid med så mange villedende røster vil en ikke kunne holde fast ved troens grunn uten kamp. Jesus advarte mot forførelse som skulle stå frem i den kristne menighet. Derfor heter det i lovene at FBB har som formål «å fremme en aktiv bekjennelses-troskap» med sikte på Å vekke våre menigheters forståelse for innholdet i den oldkirkelige og lutherske bekjennelse, Å verge menighetene mot dogmatiske og etiske villfarelser, Å støtte medlemmer som har kommet i en vanskelig stilling for sin bekjennelses skyld.

Troens lovprisning

Men denne basis er ikke noe mål i seg selv. Bekjennelsen er dypest sett lovprisning. Det er den kristne menighets lovprisning og tilbedelse av den treenige Gud og Frelser. Foreningen ser det derfor som en svært viktig oppgave Å virke vekkende og utdypende på medlemmenes personlige trosliv, Å fremme det kristne fellesskap mellom dem, Å anspore til bibelstudium og teologisk arbeid.

Å TENKE STORT!

Vi tar menneskeverdet på alvor

Vi kan ikke være likegyldige til sorteringssamfunnet

Unge gravide og familier med funksjonshemmede barn trenger støtte.

bli medlem i dag!

et liv - uendelig verdi

www.menneskeverd.org

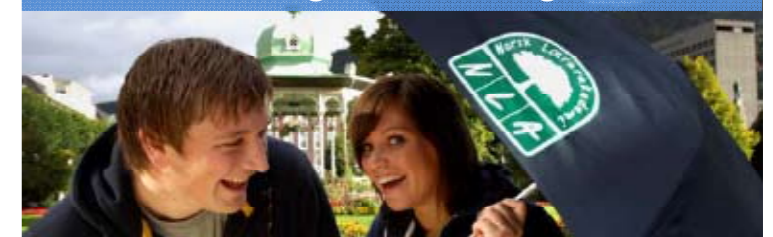
FØLG MED PÅ FBBS HJEMMESIDE:
WWW.FBB.NU
HER FINNER DU OGSÅ AKTUELLE
KOMMENTARER!

EN OPPKLARING

En oppklaring til min artikkel: *Veien frem mot kirkemøvedtaket om «to syn»* - i Troens Ord 2/2007 (side 6-11). I setningen (s. 9 spalte 1): «I oppropet Kirken og de homofile den 7. november dette året.....» betyr «dette året» 1992 (angitt først i avsnittet) og ikke 1995, årstall angitt i foregående setning. Jeg var klar over at året var 1992, men har uttrykt meg slik at leserne måtte tro at jeg mente 1995. En våken leser har gjort meg oppmerksom på denne bristen i fremstillingen.

Ole Fredrik Kullerud

NLA-høgskolene i Bergen

kvalitet | nærhet | verdier

✓ allmennlærer ✓ pedagogikk
✓ førskolelærer ✓ interkulturell forståelse
✓ kristendom/teologi/religion ✓ etter- og videreutdanning

sjekk ut: www.nla.no

Motta daglig bibelvers på SMS

Send
BIBEL til
1933

«Med evig
kjærlighet har
jeg elsket deg,
derfor lar jeg
min miskunn
mot deg vare.»
(Jer 31,3)

10 % av overskuddet går til Strømmestiftelsen

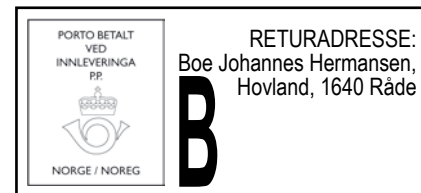
Tjenesten er levert av Boomerang Media AS og koster kr 1,50 per mottatt melding. Avmelding: Send bibel stopp til 1933

boomerang media
Kontaktoenter: Tlf: 22 310 310
E-post: bibelsms@vln.no

Bibelselskapet
PARTNER

Strømmestiftelsen
OFFISIELL
SAMARBEIDSPARTNER

For Bibel og Bekjennelse
(FBB) og AdFontes
presteopplæringsprogram
inviterer til stevne 2008
27. – 30. juni
(fredag - mandag) på
Fredtun folkehøyskole,
Stavern

BIBEL- OG MISJONSSTEVNE 2008

Hovedtema: Drevet av Den Hellige Ånd

FREDAG 27. JUNI:

13:30 Generalforsamling i FBB, inkludert middagsservert
Innsjekking og registrering av stevnedeltagerne
15:00 Middag
16:00 Ulike bli-kjent aktiviteter: korseminar og uteleker
18:00 Kveldsmat
19:00 Kveldsmøte. Tema: Guds ord i den enkeltes liv. v/Alf Danbolt
21:00 AdFontes kafe. AdFontes samtalekro

LØRDAG 28. JUNI:

07:45-08:45 Fleksifrokost
08:45 Storfamiliens morgenbønn
09:15 Bibeltid fra 2. Petersbrev v/Thor Henrik With
Parallelt opplegg for barn under ungdomsskolealder
10:30-11:00 Vi forbereder Purim-festivalen
11:00 Formiddagsmat/smøring av niste. Deretter fritid
15:00 Purimfestival.- aktiviteter for alle aldre
17:00 Grillmiddag som avslutning på Purimfestivalen
19:00 Kveldsmøte. Tema: Guds ord i menighetens liv
v/Biskop Pavils Bruvers og Rita Bruvers fra Latvia
21:00 AdFontes kafe. AdFontes samtalekro

SØNDAG 29. JUNI:

08.30-09:30 Fleksifrokost
11:00 Gudstjenester i distriktets kirker
13:30 Middag
16:00 Seminar og forskjellige grupper
1. Kirkeliv i Latvia under kommunisme og kapitalisme
v/Pavils Bruvers
2. Jesus og de jødiske festene v/Torkild Masvie
3. Kor og musikergruppe v/Ole Fredrik Norbye
4. Sportsgruppe v/Vidar Pettersen og Kristoffer Norbye
18:00 Kveldsmat
19:00 Kveldsmøte. Tema: Guds ord i familiens liv
v/Arne og Inger Lund Thorsen
21:00 AdFontes kafe. AdFontes samtalekro

MANDAG 30. JUNI:

07:45-08:45 Fleksifrokost
08:45 Storfamiliens morgenbønn
09:15 Bibeltid fra 2. Petersbrev v/Thor Henrik With
Parallelt opplegg for barn under ungdomsskolealder
11:00 Formiddagsmat med etterfølgende avreise

VELKOMMEN TIL SOMMERSTEVNE I 2008 arrangerer vi det 17. sommerstevnet i rekken. Det holdes på Fredtun Folkehøyskole, et idyllisk sted ved Stavern. Stevnet vil også i år ha familiepreg med et bredt spekter av spennende aktiviteter. Under bibeltidene på lørdag og mandag formiddag blir det barnepass og eget opplegg for barn under ungdomsskolealder. Arrangør i år er i tillegg til FBB, AdFontes, et luthersk presteopplæringsprogram som fastholder bibelens ufeilbarlighet. Programmet er supplerende for kvalifiserte studenter som tar teologisk utdanning ved MF og Fjellhaug. Hilsen stevnekomiteen

Fullstendig program på FBBs hjemmesider: www.fbb.no
For mer informasjon om sommerstevnet, kontakt: Boe Johannes Hermansen
tlf. 69 28 52 26 / mobil 99612822/e-post boe.johannes.hermansen@c2i.net
Påmelding sendes eller ringes - innen 10. juni - til:
Astrid Sagnes, Konvallveien 13 A, 3070 Sande.
e-post: sagnes@online.no tlf. 33 77 05 78 (fortrinnsvis etter kl.18.00)

BLI MEDLEM AV FBB

SENDES TIL: FBB, Hovland, 1640 Råde eller e-mail: boe.johannes.hermansen@c2i.net Tlf. 69 28 52 26 / 996 12 822

Årskontingent kr. 375 (pensjonister/studenten kr. 200, ektefelle kr. 125). Se fbb.no for mer informasjon, eller ta kontakt med FBBs sekretær.

JEG MELDER MEG INN I FBB

Navn:.....

.....

Adresse:.....

.....

Tlf:.....

E-mail:.....

Yrke:.....

Alder:.....

BLI MEDLEM AV FBB